ΘΗΣΕΩΣ ΣΤ. ΤΖΑΝΝΕΤΑΤΟΥ
Τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας

ΟΙ ΚΕΦΑΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ Ο ΟΔΥΣΣΕΥΣ*

Τὸ ὄνομα *Κεφαλλὴν* ἔχει παράδοσιν ἀσφαλῆ ἀρχαιοτάτην. Ἀπὸ τὰς ἀναγνωσθείσας πινακίδας τῆς γραμμικῆς γραφῆς Β τῶν κρητομυκηναϊκῶν χρόνων δὲν προκύπτει, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, μέχρι σήμερον τὸ ὄνομα *Κεφαλληνία*, μολονότι ἐκεῖθεν προκύπτουν ὀνόματα γειτονικῶν νήσων, ὅπως Ζάκυνθος, ἂν μὴ καὶ Κέρκυρα[1]. Ὅμως, εὑρίσκομεν τὸ ὄνομα *Κεφαλλὴν* εἰς τὰ ἀρχαιότατα σῳζόμενα κείμενα τῆς γραπτῆς λογίας παραδόσεως ἡμῶν, τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν, σταθερῶς δὲ κατὰ πληθ. *Κεφαλλῆνες*. Ὁ ἑν. *Κεφαλλὴν* παραδίδεται ἤδη εἰς τοὺς τραγικοὺς ποιητὰς τῶν κλασσικῶν χρόνων, συγκεκριμένως εἰς τὸν Σοφοκλέα (Φιλοκτ. 791). Τύπος *Κεφαλλάν*, ἀνήκων προδήλως εἰς ἄλλας διαλέκτους, μᾶς εἶναι γνωστὸς ἐξ ἐπιγραφῆς τῶν Δελφῶν, πρὸς τοῦτον δὲ ἀντίστοιχος τύπος *Κεφαλλανία*. Ὁ Εὐστάθιος, ὁ σοφὸς ὑπομνηματιστὴς τῶν ὁμηρικῶν κειμένων, ὑπερασπίζεται τὴν γραφὴν τῶν λέξεων *Κεφαλλήν, Κεφαλληνία* μὲ δύο λ, παρατηρῶν σχετικῶς ὅτι *«ἐν δυσὶ λ ἡ παλαιὰ χρῆσις ἅπασα ἔχει»*[2]. Ὀλίγαι λέξεις δὲν εἶναι περιτταὶ διὰ τὸ συνηθέστατον ἐπίθετον *κεφαλληνιακός*. Κατὰ τὴν γνώμην μας, τὸ ἐπίθετον τοῦτο δὲν παράγεται ἀπὸ τὸ Κεφαλλήν, καθ' ὅσον θὰ ἔπρεπε τότε νὰ εἶναι κεφαλληνικός, ὅπως εἶναι Ἕλλην - ἑλληνικός, Μακεδὼν - μακεδονικὸς καὶ ἄλλα. Ἄλλοθεν πρέπει νὰ παράγεται τὸ ἐπίθετον τοῦτο. Ἰδοὺ δὲ πόθεν. Εἰς τὸν Πολύβιον καὶ τὸν Στράβωνα ἔχομεν, ὡς φαίνεται, τὸν τύπον *κεφαλ-*

---

* Ἐπεξεργασία κειμένου δύο διαλέξεων. Ἡ μία ἔγινε τὸν Ἰούνιον εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς Κοργιαλενείου Βιβλιοθήκης Ἀργοστολίου, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Βιβλιοθήκης, καὶ ἡ ἄλλη τὸν Δεκέμβριον τοῦ παρελθόντος ἔτους εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου « Παρνασσοῦ », ὀργανωθεῖσα ἀπὸ τὸ Φιλολογικὸν καὶ Ἀρχαιολογικὸν τμῆμα τοῦ Συλλόγου. Πρώτη δημοσίευσις περ. Νέα Ἑστία, τόμ. 81 (1967), σ. 144 κ.ἑξ. Νέα δημοσίευσις, ἡ παροῦσα, μετὰ προσθηκῶν καὶ σημειώσεων τῶν πλέον ἀπαραιτήτων.

1. Βλ., μεταξὺ ἄλλων, L. R. Palmer, The Interpretation of Mycenaean Greek Texts, Ὀξφόρδη, 1963, ἀντιστοίχως, σ. 42 κ.ἀλλ., 156.

2. Εὐσταθίου, Παρεκβ. εἰς Διονύσ. Περιηγ. 431, πβ. τοῦ Αὐτοῦ, Παρεκβ. εἰς Ὀδ. 1396,6, ὅπου μαρτυρεῖται ἡ *«ἐν δυσὶ λ»* γραφὴ καὶ αἰτιολογεῖται.

λῆνιοι[1]. Ἀπὸ τὸν τύπον *κεφαλλήνιος* ἔχομεν τὸ θηλ. ὡς κύριον ὄνομα *Κεφαλληνία*, ἐπίσης δὲ τὸ ἐπίθετον *κεφαλληνιακός*, τὸ ὁποῖον εὑρίσκομεν εἰς τὸν Στράβωνα[2], ὅπως ἀπὸ τὸ πελοποννήσιος ἔχομεν τὸ πελοποννησιακός, ἀπὸ τὸ ὀλύμπιος (= κάτοικος τῆς Ὀλυμπίας) τὸ ὀλυμπιακὸς καὶ ἄλλα.

Διὰ τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ὀνόματος ἀρκούμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἡ παλαιὰ παράδοσις, ὅπως τὴν εὑρίσκομεν εἰς τὸ Μέγα Ἐτυμολογικὸν καὶ τὰ σχόλια εἰς τὴν Ἰλιάδα (Β 631), συνέδεεν αὐτὸ μὲ τὸν Κέφαλον, τὸν μυθολογούμενον ἥρωα, τοῦ ὁποίου τὴν εἰκόνα φέρουν ἀρχαῖα νομίσματα τῆς Κράνης, τῆς Πάλης, τῶν Πρόννων καὶ τῆς Σάμης, ἤτοι τῶν τεσσάρων ἀρχαίων πόλεων τῆς Κεφαλληνίας. Ἐν τούτοις, ἡ ἐτυμολογία καὶ ἡ σημασία τῆς λέξεως δὲν εἶναι κατὰ τὰς νεωτέρας ἀπόψεις σαφής.

Ὡς εἴπομεν, οἱ Κεφαλλῆνες ἀναφέρονται εἰς τὰ ἀρχαιότατα σῳζόμενα κείμενα τῆς γραπτῆς λογίας παραδόσεως ἡμῶν, τὰ Ὁμηρικὰ ποιήματα. Εἰς τὸ παλαιότερον τούτων, τὴν Ἰλιάδα, εἰς τὸν ὀνομαστὸν «Κατάλογον Νεῶν», ὅπου ὁ ποιητὴς παραθέτει τὰς δυνάμεις τῶν ἐκστρατευόντων ἐναντίον τῆς Τροίας Ἑλλήνων, ἀναφέρονται οἱ Κεφαλλῆνες ἐν σχέσει μὲ τὸν Ὀδυσσέα. Τὸ μακρὸν σχετικὸν χωρίον εἶναι ἐξόχως διδακτικὸν διὰ τὸ θέμα μας, διὸ καὶ ἀξίζει νὰ τὸ παραθέσωμεν ὁλόκληρον (Β 631 κ. ἑξ. Monro - Allen):

«Αὐτὰρ Ὀδυσσεὺς ἦγε Κεφαλλῆνας μεγαθύμους,
οἳ ῥ' Ἰθάκην εἶχον καὶ Νήριτον εἰνοσίφυλλον,
καὶ Κροκύλει' ἐνέμοντο καὶ Αἰγίλιπα τρηχεῖαν,
οἵ τε Ζάκυνθον ἔχον ἠδ' οἳ Σάμον ἀμφινέμοντο,
οἵ τ' ἤπειρον ἔχον ἠδ' ἀντιπέραι' ἐνέμοντο·
τῶν μὲν Ὀδυσσεὺς ἦρχε Διὶ μῆτιν ἀτάλαντος».

Ὅπως παρετήρησεν ὁ Paul Mazon, μέλος τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Γαλλίας, ἡ ἀναγνώρισις τῶν νήσων τούτων εἶναι δύσκολος καὶ πάντοτε συζητεῖται[3]. Πρέπει ταῦτα νὰ ἀπηχοῦν ὅσα διεπίστωνεν ὁ Στράβων, γεωγράφος

---

1. Πολυβ. ΚΒ', 13 (Bekker): *«Κεφαλληνίους δὲ πάντας ἐκσπόνδους εἶναι τούτων τῶν συνθηκῶν»*. Τὸ χωρίον καὶ εἰς νεωτέρας ἐκδόσεις, ὡς εἰς τὴν Büttner - Wobst (Teubner, 1904), ἀλλ' ἐν ΚΑ', 30, εἰς τὴν Appendicen δὲ τῆς ἐκδόσεως ταύτης, ἡ λ. *Κεφαλλήνιοι* ἀναγράφεται ὄχι ὡς ἰδιαίτερον λῆμμα, ἀλλ' ἐν τέλει τοῦ λήμματος *Κεφαλληνία*. Ἡ λέξις ἐπίσης παρὰ Στράβωνι (Γ', 455 - 456, Meineke): *«Οὐκ ὤκησαν δέ τινες... φάναι... καὶ Ταφίους τοὺς Κεφαλληνίους»*, ἀλλ' αὕτη δὲν ἀναγράφεται εἰς τὸν indicem nominum τῆς ἐκδόσεως ταύτης (τόμ. Γ', Teubner, ἀνατύπ. 1925). Ἐντεῦθεν ἴσως ἡ λέξις δὲν φέρεται εἰς τὸ Λεξικὸν Liddell - Scott - Jones. Πάντως, αὕτη εἶναι ὑπαρκτή.

2. Στράβ. Η', 351 (Meineke): *«τὸν πορθμὸν τὸν κεφαλληνιακόν»*. Καὶ ἡ λέξις αὕτη δὲν φέρεται εἰς τὸ Λεξικὸν Liddell - Scott - Jones.

3. Βλ. ἔκδοσιν Homère Iliade, τόμ. Α' (1955) ὑπὸ P. Mazon κ.ἄλλ. παρὰ Budé, σ. 54, σημ. 1.

τῆς ἀρχαιότητος μὲ εὐρεῖαν μάθησιν καὶ ὀξεῖαν συνήθως κριτικὴν ἀντίληψιν, καταχλείων τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἀνωτέρω ἐκ τῆς Ἰλιάδος χωρίου (Ι', 453): «οὐ... εὐκρινῶς ἀποδίδωσιν ὁ ποιητὴς οὔτε περὶ τῆς Κεφαλληνίας οὔτε περὶ τῆς Ἰθάκης καὶ τῶν ἄλλων πλησίον τόπων, ὥστε καὶ οἱ ἐξηγούμενοι διαφέρονται καὶ οἱ ἱστοροῦντες». Γνωστὴ εἶναι ἡ γενικωτέρα ἄποψις τοῦ γερμανοῦ ἀρχαιολόγου Dörpheld, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ἀνωτέρω ἐκ τῆς Ἰλιάδος χωρίον ἐκπροσωπεῖ μεθ' Ὅμηρον πολιτικὴν γεωγραφίαν, ἡ δὲ ἀναφερομένη εἰς τὸ χωρίον τοῦτο Ἰθάκη εἶναι ἡ μεθ' Ὅμηρον, ἐνῷ ἡ ὁμηρικὴ Ἰθάκη εἶναι ἡ σημερινὴ Λευκάς. Ἡ ἄποψις αὕτη συνδέεται πρὸς τὴν ὅλην γνωστὴν θεωρίαν τοῦ ἀρχαιολόγου τούτου, ἡ ὁποία δὲν ἔχει τύχει τῆς ἀναμενομένης ἀποδοχῆς. Καὶ ἂν δὲν συμφωνήσωμεν μὲ τὸν ἄγγλον Stubbings καὶ ἄλλους ὅτι ἡ διὰ τὴν Ἰθάκην ἐνταῦθα ἑρμηνεία τοῦ Dörpheld εἶναι διάστροφος[1], θὰ ἀναγνωρίσωμεν διὰ τὸν Κατάλογον Νεῶν ὅτι ὑπάρχουν σπουδαῖοι λόγοι διὰ τὴν πρωϊμότητά του. Εἰς τὸν προσφάτως ἐκδοθέντα εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὀγκώδη τόμον διὰ τὰ ὁμηρικὰ ζητήματα (A Companion to Homer, 1962), εἰς τὸν ὁποῖον συνειργάσθησαν γνωστότατοι διεθνῶς ἐπιστήμονες, ὅπως ὁ Bowra, ὁ Page καὶ ὁ Webster, χαρακτηρίζεται ὁ Κατάλογος Νεῶν (σ. 284) ὡς τὸ πρωταρχικὸν δοκουμέντον διὰ τὴν σπουδὴν τῆς ὁμηρικῆς γεωγραφίας καὶ ὡς μοναδικῆς ἀξίας. Ἔτσι, συμβαίνει καὶ τὸ ἐκ τοῦ Καταλόγου Νεῶν ἀνωτέρω χωρίον καὶ εἰς καλὰς νεωτέρας ἐκδόσεις δὲν ὀβελίζεται, θεωρούμενον ὡς γνήσιον[2].

Ὡς πρὸς τὴν ἐν γένει ἑρμηνείαν τοῦ ἐκ τῆς Ἰλιάδος χωρίου τούτου χρήσιμα φαίνονται ὅσα παρατηρεῖ κατ' ἀρχὴν ὁ Στράβων (Ι', 452), πρὶν προχωρήσῃ εἰς ἀνάλυσίν του: «Κεφαλλῆνας δὲ νῦν μὲν τοὺς ἐκ τῆς νήσου τῆς Κεφαλληνίας λέγουσιν, Ὅμηρος δὲ πάντας τοὺς ὑπὸ τῷ Ὀδυσσεῖ», σαφέστερα δὲ τὰ παρ' Εὐσταθίῳ (Παρεκβ. εἰς Ἰλ. 306,40 κ.ἑξ.): «μέμνησο δὲ καὶ ὅτι Κεφαλλῆνας λέγει οὐ μόνον τοὺς ἐκ τῆς Κεφαλληνίας νήσου, ἀλλὰ πάντας τοὺς ἐν τοῖς ῥηθεῖσι τόποις τοῖς ὑπὸ τὸν Ὀδυσσέα, τούς τε περὶ τὴν Ἰθάκην[3] καὶ τοὺς λοιπούς». Κατὰ ταῦτα, ὁ Ὅμηρος ἀποκαλεῖ Κεφαλλῆνας ὅλους, ὅσοι ἀνῆκον εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Ὀδυσσέως. Συγκεκριμένως, οἱ Κεφαλλῆνες παρουσιάζονται εἰς αὐτὸ ὡς κατέχοντες τὴν λεγομένην Ἰθάκην πρῶτον, ἔπειτα δ' ἐκ τῶν ἄλλων πλησίον εὑρισκομένων νήσων ἢ νησιωτικῶν περιοχῶν τὴν Ζάκυνθον καὶ τὴν Σάμην. Αἱ κτήσεις αὗται παρουσιάζονται ἐκτεινόμεναι εἰς τὴν ἤπειρον, δηλαδὴ τὴν ἀπέναντι τῆς Κεφαλ-

---

1. Βλ. Fr. H. Stubbings ἐν Wace-Stubbings, A Companion to Homer, Λονδῖνον, 1962, σ. 407.

2. Οὕτως π.χ. εἰς τὴν ἐν τῇ σειρᾷ τῆς Ὀξφόρδης ἔκδοσιν ὑπὸ Monro καὶ Allen, ἐπίσης δὲ εἰς τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν ἔκδοσιν ὑπὸ Mazon κ.ἄλλ.

3. Ὡς πρὸς τοῦτο πβ. τὸ παρ' Ἡσυχίῳ (ἐν λ., Latte): «Κεφαλλῆνες· ἔθνος περὶ τὴν Ἰθάκην».

ληνίας Στερεάν, ἐπίσης δὲ εἰς τὴν ἀντιπέραιαν, ἡ ὁποία κατά τινα ἑρμηνείαν πρέπει νὰ εἶναι ἀντικρινὴ περιοχὴ τῆς Πελοποννήσου. Δὲν προσδιορίζονται ἀκριβέστερον αἱ περιοχαὶ αὗται, φαίνεται ὅμως ὅτι ἀνήκουν ἡ μὲν πρώτη εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν, ἡ δὲ δευτέρα εἰς τὴν Ἦλιδα[1]. Μένουν ἀκόμη δύο ὀνόματα τόπων εἰς τὸ ἀνωτέρω χωρίον, τὰ Κροκύλεια καὶ ἡ Αἰγίλιψ. Κατὰ τὸν Στράβωνα (Ι', 452 κ.ἑξ.), τὰ δύο ταῦτα εἶναι μέρη τῆς Ἀκαρνανίας ἢ τῆς Λευκάδος. Ἀντιθέτως, νεώτεροι σοβαροὶ ἐκδόται τῆς Ἰλιάδος ὑποστηρίζουν, καθ' ἡμᾶς ὄχι πειστικῶς, ὅτι ταῦτα εἶναι περιοχαὶ τῆς Ἰθάκης. Πάντως, ἂν ἀληθεύῃ τὸ προβαλλόμενον εἰς τὸν Στράβωνα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐνδέχεται ταῦτα νὰ εἶναι πόλεις τῆς Λευκάδος, πρέπει ὁλόκληρον τὸ συγκρότημα τῶν ἀξιολόγων νήσων τούτων μετὰ περιοχῶν εἰς τὰς ἀπέναντι ἀκτὰς τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τῆς Ἦλιδος νὰ κατείχετο ἀπὸ ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν λαόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὠνομάσθη κατόπιν ἡ μεγαλυτέρα νῆσος τοῦ συγκροτήματος τούτου. Ὁ λαὸς οὗτος ἦσαν οἱ Κεφαλλῆνες.

Ἡ εἰκὼν αὕτη τῆς ἐκτάσεως τοῦ κράτους τῶν Κεφαλλήνων ἐπὶ τοῦ Ὀδυσσέως δὲν μεταβάλλεται οὐσιωδῶς ἀπὸ πολυαρίθμους ἄλλας μνείας, τὰς ὁποίας πάσας ἔχομεν εἰς τὴν Ὀδύσσειαν, τὸ ἑπόμενον δηλαδὴ ποίημα, πολλαὶ δὲ τούτων ἀνήκουν εἰς χωρία, ἀμφισβητουμένης ἤδη ἀρχαιόθεν γνησιότητος, ἐνῷ ἄλλαι δὲν εἶναι ἐπαρκῶς ἐπὶ τοῦ προκειμένου σαφεῖς[2]. Τὸ Δουλίχιον φαίνεται ὡς ἀξιόλογος μνεία, τὸ ὁποῖον ὁ Ὀδυσσεὺς αὐτός, εἰς τὴν ἐνάτην ραψῳδίαν τῆς Ὀδυσσείας (στ. 21 κ.ἑξ.), ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Ἀλκίνοον, ἀναφέρει ὡς νῆσον κατῳκημένην παρὰ τὴν Σάμην καὶ τὴν Ζάκυνθον, παρὰ τὰς αὐτὰς δὲ νήσους τὸ ἀναφέρει καὶ ὁ Τηλέμαχος εἰς τὴν πρώτην (στ. 245 κ.ἑξ.) καὶ τὴν δεκάτην ἕκτην (στ. 247 κ.ἑξ.) ραψῳδίαν τῆς Ὀδυσσείας ἐν σχέσει πρὸς τοὺς μνηστῆρας. Οἱ ἐκ τούτου δὲ μνηστῆρες, 52 τὸν ἀριθμόν, εἶναι σχεδὸν ἰσάριθμοι πρὸς τοὺς ἐκ τῶν τριῶν ἄλλων, τῆς Σάμης, τῆς Ζακύνθου καὶ τῆς Ἰθάκης, τούτους 56 ἐν συνόλῳ. Τινὲς τὸ ταυτίζουν πρὸς περιφέρειαν τῆς Κεφαλληνίας, ἄλλοι τὸ δέχονται ὡς αὐτοτελῆ γειτονικὴν τῶν Ἐχινάδων νῆσον, τὸ Μεγανῆσι ὁ Bérard, τὴν Λευκάδα ὁ Allen[3]. Τὸ Δουλίχιον εἶναι, ὡς νομίζομεν, ζήτημα διὰ τὸν ἐντο-

---

1. Ὡς πρὸς τὴν Ἦλιδα βοηθούμεθα ἀπὸ χωρίον τῆς τετάρτης ραψῳδίας τῆς Ὀδυσσείας, ὅπου ὁ Νοήμων ὁμιλεῖ περὶ διαβάσεως (στ. 635) «*Ἦλιδ' ἐς εὐρύχορον*», «*ἔνθα... ἵπποι | δώδεκα θήλειαι, ὑπὸ δ' ἡμίονοι ταλαεργοὶ | ἀδμῆτες*». Ὁ ἀριθμὸς οὗτος φορβάδων ἦτο τότε σημαντικός.

2. Οὕτως, Ὀδ. Ι 21 κ.ἑξ., ὅπου τὸ *ναιετάουσι* περὶ νήσων δὲν δύναται νὰ σημαίνῃ ἀναγκαίως ὅτι αὗται ἀνήκουν εἰς τὸ βασίλειον τοῦ Ὀδυσσέως.

3. Πλείονα περὶ τούτων παρὰ Fr. H. Stubbings, ἐν Wace-Stubbings, A Companion to Homer, σ. 403 κ.ἑξ. Καθ' ἡμᾶς, ἐκ τοῦ χωρίου Ἰλιάδ. Β 625-630 δὲν προκύπτει ὅτι τὸ Δουλίχιον ἀνῆκεν εἰς τὸ κράτος τοῦ Μέγητος. Τὸ ἐν Ἰλιάδ. Β 629 «*ὅς ποτε Δουλίχιόνδ' ἀπενάσσατο πατρὶ χολωθείς*» σημαίνει μετανάστευσιν εἰς Δουλίχιον (émigré παρὰ Budé ad loc.).

πισμὸν μᾶλλον ἢ ἂν ἀνῆκεν εἰς τὸ κράτος τοῦ Ὀδυσσέως. Ὅτι δὲ πάντες οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸ κράτος τοῦ Ὀδυσσέως ἐθεωροῦντο Κεφαλλῆνες ὑποδεικνύει στίχος ἐκ τοῦ Ω τῆς Ὀδυσσείας (429) περὶ τῶν φονευθέντων μνηστήρων: *«τοὺς δ' ἐλθὼν ἔκτεινε Κεφαλλήνων ὄχ' ἀρίστους»*. Ὅλοι οἱ μνηστῆρες χαρακτηρίζονται ὡς Κεφαλλῆνες, φυσικὰ καὶ οἱ ἐκ Δουλιχίου. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ κατακερματισμοῦ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους εἰς πολλὰ κρατίδια, ἡ ἀνωτέρω ἐπικράτεια ἦτο λίαν εὐρεῖα, πρέπει δὲ νὰ ἐσήμαινεν ἀκμὴν ἰσχύος καὶ ἐξαπλώσεως τῶν Κεφαλλήνων, κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Εἰς τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς ταύτης τῶν Κεφαλλήνων πρέπει νὰ ἀνήκῃ τὸ μοναδικὸν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος γνωστὸν παράδειγμα ἐξαπλώσεως τῶν Κεφαλλήνων δι' ἀποικισμοῦ[1]. Κατά τινα ἀξιόλογον εἴδησιν, ὁ Ἀστακός, πόλις τῆς Ἀκαρνανίας, ὑπῆρξεν ἀποικία κεφαλληνιακή[2]. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ ὀρεινὸν τοῦ μέσου τῆς νήσου Κεφαλληνίας δὲν ἐπέδρασεν ἀρνητικῶς εἰς τὴν ἀκμὴν ταύτην, κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους[3].

Παρ' Ὁμήρῳ ὁ Ὀδυσσεὺς οὐδέποτε λέγει τὸν ἑαυτόν του βασιλέα τῆς Ἰθάκης ἢ τῶν Ἰθακησίων οὐδὲ κἂν Ἰθακήσιον. Λέγει ἁπλῶς εἰς δοθεῖσαν εὐκαιρίαν (Ὀδ. Ι 21): *«ναιετάω δ' Ἰθάκην εὐδείελον»*, κατοικῶ τὴν καλῶς διακρινομένην Ἰθάκην. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν σημαίνει κατ' ἀνάγκην ἰδιαιτέραν καταγωγήν. Τί εἶναι ὁ Ὀδυσσεὺς διὰ τὴν Ἰθάκην καὶ γενικώτερον, ὑπὸ ἔννοιαν δὲ ἰδιαίτατα πολιτικήν, καθορίζει μὲ πολλὴν σαφήνειαν τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν ἐκ τῆς δευτέρας ραψῳδίας τῆς Ἰλιάδος χωρίον. Λέγεται ἐκεῖ ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς *«ἦγε Κεφαλλῆνας»*, ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Κεφαλλήνων, ἀντιστοίχως δ' ἐν τέλει τοῦ χωρίου τούτου *«τῶν μὲν Ὀδυσσεὺς ἦρχε»*, αὐτῶν μέν, δηλονότι τῶν Κεφαλλήνων, ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Ὀδυσσεύς. Οἱ Κεφαλλῆνες δὲ περιγράφονται ἐνταῦθα ὡς κατέχοντες νήσους καὶ ἄλλας περιοχάς, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, πρώτη δὲ τῶν νήσων τούτων φέρεται ἡ Ἰθάκη. Τὰ δύο ταῦτα ρήματα *ἦγε* καὶ *ἦρχε*, τὰ καθορίζοντα τὴν σχέσιν ἐνταῦθα

---

1. Τοῦτο κατὰ τὸν Oberhummer, Akarnanien, 210, πβ. κ. Bürchner ἐν PW RE, τόμ. ΙΑ' (ἐν λ. Kephallenia), στ. 203.

2. Βλ. Στέφανον Βυζάντιον ἐν λ. Ἀστακός: *«ἔστι καὶ Ἀκαρνανίας πόλις, οἱ δὲ Κεφαλληνίας ἄποικον»*. Ὁ ἀποικισμὸς τῆς εἰς τὸ Αἰγαῖον νήσου Σάμου ὑπὸ Κεφαλλήνων, περὶ τοῦ ὁποίου ὁμιλεῖ ὁ Ἰάμβλιχος (Πυθ. Β', 3 κ.ἑξ.), εἶναι μυθολόγημα ὄχι ἄσχετον πρὸς τὰ ὀνόματα Σάμος καὶ Σάμη, τὸ τῆς νήσου ταύτης καὶ τὸ ἐν Κεφαλληνίᾳ.

3. Κατὰ τὸν J. Partsch (Kephallenia und Ithaka, σ. 88, μετάφρ. Α. Παπανδρέου, σ. 220), τὸ ὀρεινὸν τοῦτο ἔσχε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπερβάλλουσαν ἀρνητικὴν σημασίαν διὰ τὴν κατανομὴν καὶ τὴν ἐν γεωργίᾳ συμβίωσιν τοῦ πληθυσμοῦ. Τοῦτο εἶναι ἐμφανὲς κατὰ τοὺς ἱστορικοὺς χρόνους, ὅτε ἡ ἤδη παρὰ Θουκυδίδῃ (Β', 30) μνημονευομένη τετράπολις δὲν ἔδειξεν οἱανδήποτε ἀξιόλογον ἑνότητα, αἱ δὲ πόλεις αὗται, τὰ μάλιστα ἀποκεκομμέναι ἀλλήλων, διεδραμάτισαν ἀσήμαντον μέρος, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν περίοδον τοῦ διχασμοῦ τῶν Ἑλλήνων.

τοῦ Ὀδυσσέως πρὸς τοὺς Κεφαλλῆνας, φαίνεται ὅτι εὑρίσκονται παρ' Ὁμήρῳ εἰς ἀντιστοιχίαν πρὸς τὸ ρῆμα *ἀνάσσω*. Τὸ τελευταῖον τοῦτο χρησιμοποιεῖ ὁ ποιητὴς ἡμῶν περὶ τοῦ Λαέρτου εἰς ἀντίστοιχον περίπτωσιν. Ὁ Λαέρτης εἰς τὴν εἰκοστὴν τετάρτην ραψῳδίαν τῆς Ὀδυσσείας (στ. 378) λέγει περὶ ἑαυτοῦ: *«Κεφαλλήνεσσι ἀνάσσων»*, αἱ πρῶται δὲ λέξεις του, ὅτε ἀναγνωρίζει τὸν ἐπιστρέψαντα υἱόν του, σημαίνουν μέγαν φόβον, μήπως εἰσέλθουν πάντες οἱ Ἰθακήσιοι καὶ διασπείρουν τὴν μεγάλην εἴδησιν *«Κεφαλλήνων πολίεσσι»*, «aux Képhalléniotes», ὅπως μεταφράζει ὁ Bérard, εἰς τὰς πόλεις τῶν Κεφαλλήνων ἀποδίδομεν ἡμεῖς κατὰ λέξιν, καὶ αἱ πόλεις αὗται πρέπει νὰ ἀνῆκον εἰς τὸ κράτος τοῦ Ὀδυσσέως. Κατὰ ταῦτα, παρ' Ὁμήρῳ ὁ Ὀδυσσεύς, ὡς καὶ ὁ πατήρ του Λαέρτης, παριστᾶται ὡς ἄρχων εἰς τοὺς Κεφαλλῆνας. Τοιαύτη σχέσις φαίνεται καθαρωτέρα εἰς τὴν κατὰ τοὺς κλασσικοὺς χρόνους, εἰς τοὺς τραγικοὺς δὲ ποιητὰς ἐπιβίωσιν. Οὕτως, εἰς τὴν τραγῳδίαν τοῦ Σοφοκλέους Φιλοκτήτην ὁ ὁμώνυμος ἥρως τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου λέγει περὶ τοῦ Ὀδυσσέως (στ. 264) *«ὁ Κεφαλλήνων ἄναξ»*. Εἰς δὲ τὸ σατυρικὸν δρᾶμα τοῦ Εὐριπίδου, τὸν Κύκλωπα, ὁ Ὀδυσσεὺς χαρακτηρίζει αὐτὸς ἑαυτόν, παρέχων, τρόπον τινά, ταυτότητά του, λέγων (στ. 103) ὅτι εἶναι *«Ἴθακος Ὀδυσσεύς, γῆς Κεφαλλήνων ἄναξ»*, ὁ Ὀδυσσεὺς ὁ Ἰθακήσιος, ἄναξ τῆς χώρας τῶν Κεφαλλήνων. Ὁ ἐγκυρότατος οὗτος, κατὰ τὸν Εὐριπίδην τοὐλάχιστον, καθορισμὸς διευκρινεῖ τὴν σχέσιν τοῦ Ὀδυσσέως ὄχι μόνον πρὸς τοὺς Κεφαλλῆνας, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἰθάκην. Ὁ Ὀδυσσεὺς κατάγεται ἀπὸ τὴν Ἰθάκην, ἀλλ' ἄρχει τῆς χώρας, τὴν ὁποίαν κατέχουν οἱ Κεφαλλῆνες. Εἰς τὴν ἐπικράτειαν αὐτὴν τῶν Κεφαλλήνων, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω εἰς τὸ χωρίον τοῦ Ὁμήρου, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ ἀγνοῇ ποιητὴς τόσον ἐκ τοῦ Ὁμήρου ἐμπνεόμενος, ὡς ὁ Εὐριπίδης, περιλαμβάνεται, μάλιστα πρώτη, ἡ Ἰθάκη. Οὕτως, δὲν ἐκπλησσόμεθα, ὅταν εἰς τὸν Φιλοκτήτην τοῦ Σοφοκλέους, καλοῦ ἐπίσης γνώστου τῶν Ὁμηρικῶν ποιημάτων, εὑρίσκομεν τὸν Φιλοκτήτην νὰ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ὀδυσσέα μὲ τὰς λέξεις (στ. 791): *«ὦ ξένε Κεφαλλήν»*. Ὁ Ὀδυσσεὺς ὁ Ἰθακήσιος χαρακτηρίζεται ὡς Κεφαλλήν. Ἀντίθεσις εἰς ταῦτα κατὰ βάθος δὲν ὑπάρχει. Ὁ Ὀδυσσεὺς ὡς πρὸς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς του εἶναι Ἰθακήσιος, ὡς πρὸς τὴν εἰς ἣν ἀνήκει φυλὴν εἶναι Κεφαλλήν. Κατανοοῦνται καλύτερον τὰ ἀνωτέρω, ἐφ' ὅσον λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς τὰ δύο ταῦτα ἔργα, τὸν Φιλοκτήτην τοῦ Σοφοκλέους καὶ τὸν Κύκλωπα τοῦ Εὐριπίδου, ὁ Ὀδυσσεὺς παριστᾶται ὡς ὁμηρικὸς ἥρως δρῶν εἰς περιβάλλον κατὰ τεκμήριον τοὐλάχιστον ὁμηρικόν. Ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους, κατὰ τὴν ὁμηρικὴν παράδοσιν καὶ τὴν ἐν τῇ δραματικῇ ποιήσει τῶν κλασσικῶν χρόνων ἐπιβίωσιν αὐτῆς, ὁ Ὀδυσσεὺς ὡς ἄρχων ὀρθὸν εἶναι νὰ μὴ νοῆται ξένος πρὸς τοὺς Κεφαλλῆνας.

* * *

Ἀλλὰ καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴν καὶ τὸ ἀξίωμά του παραδόσεως, ὁ Ὀδυσσεὺς ὡς ζωντανὸς ἄνθρωπος, ὡς τὸν συνθέτουν ἐνώπιόν μας ὁ χαρακτήρ, αἱ πράξεις καὶ οἱ λόγοι του, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ξένος πρὸς τοὺς Κεφαλλῆνας.

Ἡμεῖς, ποὺ τὸν Ὀδυσσέα εὑρίσκομεν Κεφαλλῆνα, πρέπει νὰ εἴπωμεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅτι ὁ ἥρως οὗτος τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν ἀνήκει εἰς ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν, ὄχι δὲ μόνον εἰς αὐτόν. Εἶχε καὶ ἔχει προβολὴν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος μεγαλυτέραν ἀπὸ κάθε ἄλλον Ἕλληνα ἥρωα, μυθολογούμενον ἢ μή, ἴσως δὲ εἶναι τὸ μόνον ἐκ τῆς πατρίδος μας πρόσωπον, τὸ ὁποῖον καὶ ὑπὸ λεκτικὴν καὶ ὑπὸ σὐσιαστικὴν ἔποψιν ἔχει πολιτογραφηθῆ διεθνῶς. Ἡ λέξις *Ὀδύσσεια* ἔχει εἰσαχθῆ εἰς ὅλας τὰς λατινογενεῖς ὡς καὶ ἄλλας, εὐρωπαϊκὰς ἢ μή, γλώσσας. Εἶναι δὲ ἡ λέξις αὕτη εἰς τὰς ξένας γλώσσας ὄχι ἁπλῶς κύριον ὄνομα, δηλοῦν τὸ ἔπος τοῦ Ὀδυσσέως. Εἶναι ἡ λέξις αὕτη ἐπίσης κοινὸν ὄνομα εἰς τὰς γλώσσας ταύτας, εἰς χρῆσιν μεταφορικήν, ἔχουσα, ἐκτὸς τοῦ ἑνικοῦ, καὶ πληθυντικὸν ἀριθμόν, δηλοῦσα, ὡς παρατηρεῖται παρὰ Webster, «a long wandering or series of travels»[1], μακρὰν περιπλάνησιν ἢ σειρὰν περιηγήσεων. Αὐτὸ δὲ τὸ τελευταῖον, τὸ ἴσως μοναδικὸν διὰ τὴν ὅλην ἑλληνικὴν προσωπογραφίαν, ἐνδεικνύει ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς κατέστη ἐξόχως οἰκεία καὶ δημοφιλὴς μορφὴ τῆς μυθολογίας καὶ λογοτεχνίας εἰς τὴν ξένην.

Δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας τί εἶναι ἐν γένει ὁ Ὀδυσσεὺς ἂς ἀφήσωμεν νὰ μᾶς εἴπουν δύο ξένοι, ἕνας παλαιότερος, ὁ Chaignet, καὶ ἕνας σύγχρονος, ὁ Stanford. Ὁ Chaignet, διαπρεπὴς ἐρευνητὴς τῶν ἡρωϊκῶν προσωπικοτήτων παρ' Ὁμήρῳ, ἀνακεφαλαιῶν τὰς περὶ τοῦ Ὀδυσσέως ἐντυπώσεις του ἐκφέρει ἐνθουσιώδη περὶ αὐτοῦ ἀλλὰ στοχαστικὸν χαρακτηρισμόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον μεταφέρομεν ἐνταῦθα δύο μόνον, πολυσήμαντα δέ, στοιχεῖα: ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκπροσωπεῖ ὅλας τὰς ἰδιότητας τῆς φυλῆς του, εἶναι ὁ πληρέστερος Ἕλλην ἥρως[2]. Ὁ Stanford, ὁ πλέον ἴσως ἀξιομνημόνευτος νεώτερος ἐκδότης τῆς Ὀδυσσείας, εἰς τὸν ὁποῖον πολλὰ ὀφείλει ἡ παροῦσα ἐργασία, γράφων προσφάτως παριστᾷ κατὰ τρόπον ἐπιγραμματικὸν ὡς γεγονὸς ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ὑπῆρξεν «one of the most typically Greek of the Greeks», εἷς ἐκ τῶν κατ' ἐξοχὴν δημιουργούντων τὸν τύπον τοῦ Ἕλληνος Ἑλλήνων[3].

---

1. Webster's, New International Dictionary of the English Language[2], 1934, ἐν λ. Odyssey.

2. A.-Ed. Chaignet, Les Héros et les Héroines d'Homère, Παρίσιοι, 1894, σ. 198.

3. W. B. Stanford, The Ulysses Theme, A Study in the Adaptability of a Traditional Hero, Ὀξφόρδη, 1954, σ. 3. Ἡ ἐξαίρετος αὕτη πραγματεία

Ὁ δεύτερος χαρακτηρισμὸς γενικεύει ἔτι μᾶλλον, ἀλλ' εἰς τὴν οὐσίαν δὲν ἀφίσταται τοῦ πρώτου.

Ἐφ' ὅσον τὰ ἀνωτέρω ἀληθεύουν, πρέπει ὁ οὕτως ἐνσαρκώνων τὸν τύπον τοῦ Ἕλληνος ἥρως νὰ εἶναι ἰδιαζόντως πολυσύνθετος κατὰ λόγον τόσον χαρακτῆρος ὅσον καὶ ἐπιτευγμάτων. Μένει νὰ ἴδωμεν, ἂν τοῦτο δεικνύουν τὰ πράγματα.

* * *

Εἰς τὴν Ἰλιάδα ὁ Ὀδυσσεὺς παριστᾶται μὲ τὰς συνήθεις ἰδιότητας ἥρωος τῶν Ἀχαιῶν: ἡγεμονικὴν καταγωγήν, καλὴν φυσικὴν διάπλασιν, ρώμην, δεξιότητα εἰς τὰς ἀθλήσεις καὶ τὴν μάχην, θάρρος, ἐνεργητικότητα καὶ εὐφράδειαν. Ἀλλ' εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν ἰδιοτήτων τούτων ὁ Ὀδυσσεὺς ὑπερβάλλεται ἢ ἐξισοῦται πρὸς τοὺς συνάρχοντας εἰς τὴν Τροίαν. Οἱ Ἀτρεῖδαι ἔχουν λαμπροτέραν καταγωγήν, ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ Αἴας ὑπερβάλλουν αὐτὸν εἰς ρώμην καὶ δύναμιν τῶν ὅπλων. Ἀκόμη καὶ εἰς τὴν εὐφράδειαν δὲν εἶναι ἀπαράμιλλος. Ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν εἶναι ὁ ἡγέτης ἥρως τῆς Ἰλιάδος. Ἔχει ἐν τούτοις θριάμβους εἰς τὰ συμβούλια καὶ τὴν ἀγοράν, τὸ πεδίον τῆς μάχης καὶ τοὺς ἀθλητικοὺς ἀγῶνας. Ἀλλ' ἡ ἰδιάζουσα προσωπικότης του δὲν ἀφίνεται νὰ ἀποστρέψῃ τὴν προσοχὴν ἀπὸ τὰ κύρια θέματα τοῦ ἔπους τούτου, τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἕκτορος. Ἀντιθέτως, εἰς τὴν Ὀδύσσειαν οὗτος, ὁ *πολύτροπος*, εἶναι ἡ κυριαρχοῦσα μορφή, διὸ καὶ ἐδόθη τὸ ὄνομά του εἰς τὸ ποίημα. Ἂς παρατηρήσωμεν ἐδῶ ὅτι ἡ λ. *πολύτροπος*, διὰ τὸν Ὀδυσσέα μᾶς πλησιάζει εἰς τὴν λ. *δόλος* εἰς τὴν Ὀδύσσειαν. Ἡ λ. *δόλος* δὲν ἔχει διὰ τοὺς Ἀρχαίους Ἕλληνας κατ' ἀνάγκην κακὴν σημασίαν. Δὲν εἶναι ξένη πρὸς τὸ *δέλεαρ* καὶ οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες διέκριναν *δόλον πονηρόν*, ὡς οἱ Λατῖνοι *dolum malum*. Ἐπίσης, ὑπῆρχε δι' αὐτοὺς καὶ *δόλος ἀγαθός*. Θὰ ἦτο ὀδυνηρὸν τὸ παράπλευρον πρὸς τὴν Ἰλιάδα ἔπος νὰ εἶχεν ἰδεῶδες τὴν ἀπάτην.

Πάντως, τοῦτο εἶναι σταθερῶς πρόδηλον. Ὁ ποιητὴς ἀποφεύγει ἐπιμελῶς νὰ παραστήσῃ τὸν Ὀδυσσέα ὡς ἐκκεντρικὴν μορφήν, ἀλλὰ παραλλήλως ἐπιτυγχάνει προσφυῶς νὰ διακρίνῃ αὐτὸν δι' ἐλαφρῶν ἀποκλίσεων ἀπὸ τοῦ κανονικοῦ σχεδὸν εἰς κάθε χαρακτηριστικὸν ἥρωος. Τοιαῦται ἀποκλίσεις πολλαὶ εἶναι καὶ ποικίλαι.

Ἐν πρώτοις, εἰς τὴν καταγωγήν του. Εἰς τοὺς προγόνους του ἀνήκει ὁ Αὐτόλυκος, ὁ ὁποῖος ὑπερέβαλε τοὺς πάντας εἰς στρατηγήματα καὶ ἐπιορκίας.

χρησιμοποιεῖται πολλαχοῦ κατωτέρω, ὡς δὲ εἶναι λίαν περιεκτικὴ ἐν σχέσει πρὸς τὰς πηγὰς καὶ τὴν ἔρευναν, μάλιστα τὴν νεωτέραν, αἱ κατωτέρω εἰς αὐτὴν παραπομπαί, ὁσαιδήποτε καὶ ἂν εἶναι, δὲν εἶναι ἀρκεταί, μοιραίως δὲ ἐνίοτε ἀναφέρονται εἰς θέματα καὶ ἄλλοθεν καλῶς γνωστά.

Ἔπειτα, εἰς τὴν φυσικήν του διάπλασιν. Ὅπως περιγράφεται εἰς τὴν τρίτην ραψῳδίαν τῆς Ἰλιάδος (στ. 191 κ.ἑξ.) εἰς διάλογον τῆς Ἑλένης καὶ τοῦ Πριάμου, ἀσυνήθως βραχεῖαι ἦσαν αἱ κνῆμαι, εὐρὺς δὲ ὁ κορμὸς τοῦ Ὀδυσσέως.

Μία ἄλλη ἐλαφρὰ ἀπόκλισις, μὲ ἐντελῶς διάφορον τοποθέτησιν, εἶναι ἡ ἀξία τοῦ καλοῦ γεύματος διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ζωήν. Ὅλοι οἱ ὁμηρικοὶ ἥρωες τρώγουν καὶ πίνουν μὲ τὴν καρδιά τους. Ἀλλ' ἦτο, ὡς φαίνεται, ζήτημα τάξεως δι' ὁμηρικὸν ἥρωα νὰ προβάλλεται ἀγνοῶν τὴν ἀνάγκην τῆς τροφῆς τόσον διὰ τὸν ἑαυτόν του ὅσον καὶ διὰ τοὺς ἄλλους. Ὅλως ἀντίθετος εἶναι ἡ τακτικὴ τοῦ Ὀδυσσέως. Αὕτη λαμπρῶς ἐξεικονίζεται εἰς τὴν δεκάτην ἐνάτην ραψῳδίαν τῆς Ἰλιάδος εἰς σκηνὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀχιλλέως. Ὁ Ἀχιλλεύς, περιβληθεὶς τὴν νέαν πανοπλίαν του, ἀδημονεῖ νὰ ἀρχίσῃ γενικὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν Τρώων καὶ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ φίλου του Πατρόκλου. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἀνθίσταται. Οἱ Ἕλληνες μαχηταὶ εἶχον ἀγρυπνήσει ὅλην τὴν νύκτα θρηνοῦντες τὸν Πάτροκλον καὶ προετοιμάζοντες τὴν ταφήν του. Ἀπεναντίας, οἱ Τρῶες εἶχον ἡσύχως δειπνήσει καὶ ἀναπαυθῇ τὴν νύκτα. Ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν παρασύρεται ἀπὸ προσωπικὸν πάθος, ὡς ὁ Ἀχιλλεύς, καὶ βλέπει καθαρὰ ὅτι οἱ μαχηταί, χωρὶς ἕνα καλὸν γεῦμα, δὲν θὰ δυνηθοῦν νὰ ἀγωνισθοῦν ὅλην τὴν ἡμέραν[1]. Ὁ στρατὸς βαδίζει μὲ τὴν κοιλίαν, εἶναι τοῦτο ἀλήθεια, τὴν ὁποίαν καὶ νεώτεροι στρατηλάται ἀπὸ τοὺς πλέον ὀνομαστοὺς ἔχουν ἀναγνωρίσει. Πυκνότερα καὶ περισσότερον προσωπικὰ εἶναι τὰ παραδείγματα εἰς τὴν Ὀδύσσειαν. Εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ἀλκινόου πειναλέος ὁ Ὀδυσσεὺς ζητεῖ νὰ συνεχίσῃ τὸ δεῖπνόν του χωρὶς διακοπὰς ἐξηγῶν μὲ πολλοὺς στίχους εἰς τὸν ἀκορέστου πολυλογίας βασιλέα ὅτι δὲν γίνεται τίποτε αἰσχρότερον ἀπὸ τὴν *«στυγερὴν γαστέρα»*, τὸν συχαμερὸν στόμαχον, ὁ ὁποῖος καὶ εἰς ὥραν πένθους *«ἐσθέμεναι κέλεται καὶ πινέμεν»*, προστάζει νὰ φάῃ καὶ νὰ πιῇ[2]. Εἶναι στίχοι, ποὺ φέρουν ἐπιπολαίως εἰς τὸν περίφημον ἀφορισμὸν τοῦ Rabelais «tout pour la tripe», ἀλλ' εἰς τὸ βάθος σημαίνουν ἄλλο. Εἰς τὸ ἴδιον ἀνάκτορον ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ λαμπρὸν γεῦμα θὰ ἐξαγγείλῃ ὅτι δὲν γίνεται *«τέλος χαριέστερον»* εἰς τὴν ζωὴν παρὰ συμπόσιον μὲ ἄφθονα φαγητά, καλὸ κρασὶ καὶ τραγούδι ἀοιδοῦ (Ὀδ. Ι 1 κ.ἑξ.). Βραδύτερον, μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὴν Ἰθάκην, μετημφιεσμένος εἰς ἐπαίτην, θὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ θέμα τῆς πείνης καὶ θὰ ὁμιλήσῃ κατ' ἐπανάληψιν εἰς τὸν Εὔμαιον διὰ τὴν κατηραμένην κοιλίαν, θὰ ἀντικρούσῃ δὲ σθεναρῶς τὸν Εὐρύμαχον, τὸν μνηστῆρα,

---

1. Πβ. Ἰλιάδ. Τ 230 κ.ἑξ.: *«ὅσσοι δ' ἂν πολέμοιο περὶ στυγεροῖο λίπωνται, | μεμνῆσθαι πόσιος καὶ ἐδητύος, ὄφρ' ἔτι μᾶλλον | ἀνδράσι δυσμενέεσσι μαχώμεθα νωλεμὲς αἰεί»*.

2. Ὀδ. Η 215 - 221. Οἱ στίχοι οὗτοι ἀθετοῦνται παρὰ Bérard ὡς ἄτοποι, καθ' ἡμᾶς ὄχι εὐτυχῶς.

ὁ ὁποῖος τὸν κατηγόρησεν ὅτι δὲν εἶναι διὰ τίποτε καλὸς παρά, διὰ νὰ «*βόσκῃ*» τὸν ἀχόρταγον στόμαχόν του (Ὀδ. Σ 362 κ.ἑξ.).

Ταῦτα καὶ ἄλλα, ἐνῷ οὐδεὶς ἥρως εἰς τὴν Ἰλιάδα, οὐδεμία ἡρωὶς εἰς ἀμφότερα τὰ Ὁμηρικὰ ποιήματα χρησιμοποιεῖ κἂν τοιαύτην λέξιν, ἀκόμη δὲ ὀλιγώτερον συζητεῖ ὅ,τι ἐκεῖθεν πηγάζει. Εἶναι δὲ εὐνόητον διατὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἔγινε στόχος σκωμμάτων τῶν ποιητῶν κωμῳδιῶν καὶ ἐπικρίσεων τῶν φιλοσόφων, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Πλάτωνος (Πολιτ. 390β). Ἐν τούτοις, τὰ ἀνωτέρω περὶ τοῦ Ὀδυσσέως ἐκτιμῶνται μᾶλλον κατ' ἀξίαν, ὅταν τὰ περιστατικὰ δὲν ἀπομονωθοῦν ἀπὸ τὰ πλαίσια, εἰς τὰ ὁποῖα ἐντάσσονται. Αἴφνης, τρώγει λαιμάργως εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ἀλκινόου. Ὅμως, εἶχε νὰ φάγῃ σχεδὸν ἀπὸ τριῶν ἡμερῶν, εἶχε δὲ ὑποστῇ δεινὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ταλαιπωρίαν κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ποσειδῶνος ἐξαπολυθεῖσαν θύελλαν. Καὶ κάτι περισσότερον χαρακτηριστικόν. Εἰς τοὺς πρώτους λόγους του πρὸς τὴν Ναυσικᾶν δὲν ἀνέφερε καθόλου τροφήν. Οὐδέποτε εἶπεν ὅτι ἡ κοιλία εἶναι κυρίαρχος πάντων, ἀλλ' ἁπλῶς ἐδέχθη αὐτὴν ὡς ἕνα τῶν ἀναποφεύκτων κατὰ βάσιν παραγόντων εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ζωήν. Ὅσοι δὲ εἴμεθα Κεφαλλῆνες δὲν δυσκολευόμεθα καθόλου νὰ ἀναγνωρίσωμεν εἰς αὐτὰ τὸν ρεαλιστὴν ἀλλὰ καὶ θυμόσοφον συμπολίτην.

Ἀπόκλισις ἐπίσης ἀπὸ τοῦ συνήθους ὁμηρικοῦ ἥρωος πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ ἔλλογος φρόνησις τοῦ Ὀδυσσέως, τὸ χάρισμά του νὰ προβλέπῃ τοὺς κινδύνους καὶ νὰ τοὺς ἀποφεύγῃ, ἐφ' ὅσον τοῦτο ἐξυπηρέτει τοὺς σκοπούς του. Γνωστὴ εἶναι ἡ ἄλογος πεισμοσύνη τοῦ Αἴαντος, ὡς καὶ ἡ διάθεσις τοῦ Ἀχιλλέως νὰ ἀνεχθῇ ἀνατροπὴν τοῦ παντὸς διὰ κάποιον ἔστω καὶ ἀσθενῆ λόγον τιμῆς, ἐν γένει δὲ ἡ ἐξ ἐνστίκτου τάσις τοῦ συνήθους ὁμηρικοῦ ἥρωος, ὅτε οὗτος εὕρισκε κλεισμένον τὸν δρόμον πρὸς τὴν δόξαν, νὰ πλήσσῃ μὲ τὴν ἰδίαν ἢ ἄλλου τὴν κεφαλὴν τὸ ἐμπόδιον, ἕως ὅτου ἐκείνη ἢ τοῦτο θραυσθῇ. Ἀντιθέτως, ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπεδίωκε νὰ ὑποσκάψῃ τὸ ἐμπόδιον ἢ ἀνεζήτει ἄλλον δρόμον μὲ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ φθάσῃ εἰς τὸν στόχον του. Ταῦτα βεβαίως δὲν ἐσήμαινον κατ' ἀνάγκην ἔλλειψιν θάρρους. Ὡς πρὸς τοῦτο σκιά τις ἐπισημαίνεται εἰς ἓν ἐπεισόδιον τῆς ὀγδόης ραψῳδίας τῆς Ἰλιάδος. Γενικὴ ὑποχώρησις τῶν Ἀχαιῶν ἔχει ἀρχίσει. Ὁ Ἀγαμέμνων, οἱ δύο Αἴαντες, ὁ Ἰδομενεὺς ὑποχωροῦν ταχέως, ἀλλ' ὁ Νέστωρ μένει ὀπίσω, ἐνῷ ὁ Ἕκτωρ ἐφορμᾷ ἐναντίον του. Ὁ Διομήδης βλέπει τὸν κίνδυνον καὶ καλεῖ εἰς βοήθειαν τοῦ γέροντος βασιλέως, ἀλλ' ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν ἀκούει ἢ κωφεύει εἰς τὴν δραματικὴν ἐκείνην πρόσκλησιν. Ὁπωσδήποτε, οὐδεὶς τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων ψέγει αὐτὸν διὰ τὴν στάσιν του. Ἄλλοτε ἡ ἀνδρεία του εἶναι περισσότερον ἐκ τῶν πραγμάτων ἀποδεικτή. Κάποτε ἀντιμετωπίζει γενναίως αὐτὸς μόνος ὁλόκληρον τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν (Ἰλιάδ. Κ 395 κ.ἑξ.), ὁμοίως ἀντιμετωπίζει τὸν Κύκλωπα, ἀνθίσταται εἰς τὴν Σκύλλαν καὶ καταβάλλει τοὺς μνηστῆρας. Ἀλλ' οὐδέποτε ἡ

ἀνδρεία του ὑπῆρξεν μονολιθική, τρόπον τινά, καὶ ἀδιάλλακτος, μὴ προσφερομένη εἰς οἱονδήποτε ἐλιγμὸν πρὸ τῶν δοκιμασιῶν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Οὐδὲν ὑποδεικνύει ὅτι ὁ ποιητὴς δὲν καταξιοῖ τὴν θέσιν αὐτὴν τοῦ ἥρωος ἡμῶν. Σχεδὸν ὅλοι οἱ ἀδιάλλακτοι ὁμηρικοὶ ἥρωες εὗρον ἄχαριν θάνατον: ὁ Ἀγαμέμνων ἀπὸ τὴν ἰδίαν γυναῖκα, ὁ Αἴας ἀπὸ τὴν ἰδίαν του χεῖρα, ὁ δὲ Ἀχιλλεὺς ἀπὸ βέλος δειλόν. Ἀντιθέτως, ὁ Ὀδυσσεύς, ὡς ὁ Νέστωρ καὶ ὁ Μενέλαος, ἐπανέρχεται τέλος εἰς τὴν πατρίδα καὶ ζῇ εὐτυχὴς ἐν εἰρήνῃ.

Ἀπὸ αὐτὴν τὴν λελογισμένην ἀνδρείαν δύναται νὰ ἀπορρέῃ ἄλλη ἰδιότης, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὸν Νέστορα μόνον, καὶ αὐτὸν ἐκ τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων, ἡ καρτερία. Καὶ αὕτη ἀποτελεῖ ἀπόκλισιν, ὡς αἱ ἀνωτέρω. Οὐδέποτε ὁ Ἀχιλλεὺς ἢ ὁ Αἴας θὰ ὑπεβάλλοντο ἑκουσίως εἰς ὅ,τι ὁ Ὀδυσσεύς, αἴφνης εἰς μεταμφίεσιν εἰς ἐπαίτην ἢ εἰς διαφυγὴν ἐκ τοῦ σπηλαίου τοῦ Κύκλωπος ὑπὸ τὴν κοιλίαν προβάτου. Ὅμως, χωρὶς αὐτὴν τὴν ἀρετήν, ὁ Ὀδυσσεὺς οὐδέποτε θὰ προσέφερε τόσας ὑπηρεσίας εἰς τὴν ὁλότητα τῶν Ἑλλήνων, αἱ ὁποῖαι ἀρχίζουν μὲ τὴν καταπράϋνσιν τοῦ ἱερέως Χρύσου εἰς τὴν πρώτην ραψῳδίαν τῆς Ἰλιάδος καὶ περατοῦνται βραδύτερον μὲ τὸν θρίαμβον τοῦ δουρείου ἵππου.

Ἄλλην ἀπόκλισιν ἀπὸ τοῦ συνήθους ὁμηρικοῦ ἥρωος, αὐτὴν ἐκτεινομένην εἰς τὸ πεδίον τοῦ πνεύματος, συνιστᾷ ἡ τέχνη τοῦ λόγου τοῦ Ὀδυσσέως. Πρέπει ἀμέσως νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ τέχνη αὕτη εἶχεν ἀναγνωρισθῇ ὡς μέρος, τὸ δεύτερον μάλιστα σκέλος, τῆς ἐκπαιδεύσεως ἥρωος κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Τὸ *«μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων»* [1] εἶναι ἰδανικόν, ἐκφραζόμενον ἀπὸ στόματος τοῦ Ἀχιλλέως. Ἐπομένως, κάθε ὁμηρικὸς ἥρως, καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς ἔτι, εἶναι εὔλογον νὰ παριστᾶται ὡς ἔχων δύναμιν λόγου. Ὅμως, αἱ ὁμιλίαι τοῦ Ὀδυσσέως σαφῶς ἀποκλίνουν ἀπὸ τὰς ἄλλας καὶ διττῶς, ἤτοι τόσον ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον ὅσον καὶ τὴν παράστασιν τοῦ ὁμιλητοῦ. Αἱ ὁμιλίαι αὗται, κατὰ κανόνα, ἔχουν αὐστηράν, τρόπον τινά, ὀργανικότητα, εἶναι μέσα πολιτικῆς, πειθοῦς, διὸ καὶ κρατοῦνται, ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, ξέναι ἀπὸ βιαιότητα καὶ ὀργὴν ἢ οἱανδήποτε ἐγωπάθειαν. Καὶ ἂν ταῦτα κάποτε ὑπάρχουν, καθορίζονται ἀπὸ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς στιγμῆς, εὑρίσκονται δηλαδὴ συντελεστικὰ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ. Αἱ ὁμιλίαι τῶν ἄλλων ὁμηρικῶν ἡρώων, ἀκόμη καὶ τοῦ Νέστορος, δὲν ἔχουν αὐτὴν τὴν ὀργανικότητα.

Ἀντίστοιχος ἰδιοτυπία καὶ ὡς πρὸς τὴν παράστασιν τοῦ Ὀδυσσέως ὁμιλοῦντος. Ὁ Ἀντήνωρ εἰς τὴν τειχοσκοπίαν μᾶς δίδει λαμπρὰν εἰκόνα. Ὁ Ὀδυσσεύς, καθὼς εἶχε τοὺς ὀφθαλμοὺς προσηλωμένους εἰς τὴν γῆν καὶ ἀκίνητον ἐκράτει τὸ σκῆπτρον, ἔδιδε τὴν ἐντύπωσιν ἀμηχανοῦντος, ἀλλά,

---

1. Ἰλιάδ. Ι 443. «Νὰ μάθεις νὰ μιλᾶς στὴ μάζωξη, νὰ πολεμᾶς στὴ μάχη» μεταφράζουν ὁ Καζαντζάκης καὶ ὁ Κακριδῆς.

καθὼς ἠκούετο ἡ δυνατὴ φωνή του καὶ ἔπιπτον αἱ λέξεις ἠρέμα, ὡσὰν νιφάδες χιόνος, τὸ ἀκροατήριον ἠχμαλωτίζετο. Ἂς προστεθῇ ὅτι ὅλα αὐτὰ ἔδιδον, κατὰ τὸν Τρωϊκὸν πόλεμον, τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὸν Ὀδυσσέα, ὁσάκις ἡ τέχνη τῆς πειθοῦς ἀπέμενε τὸ μόνον χρησιμοποιήσιμον μέσον.

Αἱ ἀποκλίσεις αὗται ἐπισημαίνονται καὶ εἰς τὰ δύο Ὁμηρικὰ ἔπη ἀντιστοίχως. Ἡ ἀκολουθοῦσα, ἡ ὁποία, καθ' ἡμᾶς, εἶναι καὶ ἡ σπουδαιοτέρα, εὑρίσκει τὴν ἀναγκαίαν ἔκτασιν εἰς τὴν Ὀδύσσειαν. Ἔχομεν ἐνταῦθα τάσιν, ἡ ὁποία μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν συμβατικὴν στατικότητα τῆς παλαιοτέρας ἡρωϊκῆς ἐποχῆς καὶ μᾶς ὁδηγεῖ πρὸς τὴν ἑπομένην περίοδον τοῦ στοχασμοῦ καὶ τῆς ἐρεύνης τῶν Ἰώνων. Δὲν εἶχεν ἄδικον ὁ πολὺς Jaeger βλέπων εἰς τὸν Ὀδυσσέα ὄχι τόσον τὸν ἱπποτικὸν πολεμιστὴν ὅσον τὸν ἄνδρα τὸν ἐνσαρκοῦντα τὸ πνεῦμα τῆς περιπετείας, τὴν ἐνεργητικότητα τοῦ ἐξερευνητοῦ, τὴν εὔστροφον πρακτικὴν σοφίαν τοῦ Ἴωνος. Ὁ Ὀδυσσεὺς διψᾷ νὰ μάθῃ. Ἡ δίψα αὕτη προβάλλεται ἐν δράσει εἰς δύο ἀπὸ τὰ πλέον ὀνομαστὰ περιστατικὰ τῆς ζωῆς του εἰς τὴν Ὀδύσσειαν καὶ γίνεται τὸ δεσπόζον πάθος τῆς ὅλης προσωπικότητός του, ὅπως τὴν εἶδον οἱ ἔπειτα, ὁ Dante, ὁ Tennyson καὶ ἄλλοι. Βεβαίως, ἡ δίψα αὕτη ἀποτελεῖ τὸ πλέον ἰδιάζον χαρακτηριστικὸν τῆς ὅλης ἀρχαίας ἑλληνικῆς παραδόσεως[1], τὸ δὲ ἑλληνικὸν τοῦτο πνεῦμα τῆς ἀναζητήσεως κατέστη διὰ καλὸν καὶ διὰ κακὸν ἡ ἰσχυροτέρα δύναμις εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ νεωτέρου εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐπιστήμης[2].

Τὰ δύο περιστατικὰ εἶναι ὁ Κύκλωψ καὶ αἱ Σειρῆνες. Ὁ ἴδιος ὁ Ὀδυσσεὺς μᾶς βεβαιοῖ ὅτι ἀρχικὸν κίνητρόν του διὰ τὴν ἀποβίβασιν εἰς τὴν νῆσον τῶν Κυκλώπων ἦτο νὰ μάθῃ τίνος λογῆς ἦσαν οἱ εἰς αὐτὸν ἄγνωστοι κάτοικοί της. Καὶ ἔπειτα μέσα εἰς τὸ ἔρημον σπήλαιον τοῦ Κύκλωπος, ὅτε οἱ σύντροφοί του μὲ τὸ προαίσθημα τοῦ κινδύνου τὸν ἱκέτευον νὰ ἀποχωρήσουν, ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπεποιήθη ἀδημονῶν πάντοτε τὸν γίγαντα νὰ ἴδῃ. Τὴν ἀφροσύνην του ἐκείνην, ἡ ὁποία ὡδήγησεν εἰς τὴν ἀπώλειαν πολλῶν συντρόφων του, θὰ καταγγείλῃ ὁ ἴδιος χωρὶς περιστροφὰς (Ὀδ. Ι 228-230) καὶ θὰ ἀντλήσῃ ἀπὸ αὐτὴν τὸ ἀναγκαῖον μάθημα, ἀργότερα, μὲ τὰς Σειρῆνας, ὁπότε μὲ πολλὴν φροντίδα ἀπομακρύνει κάθε κίνδυνον τῶν συντρόφων του ἀπὸ τὸ ἄκουσμα τοῦ θανασίμου ᾄσματος. Ἡ Κίρκη τὸν εἶχε προειδοποιήσει διὰ τὸν κίνδυνον αὐτὸν καὶ τοῦ εἶχεν ὁμιλήσει διὰ τὸν μέγαν σωρὸν ἀνθρωπίνων ὀστῶν, ποὺ μέσα εἰς ἀνθηρὸν λειμῶνα ἔκειτο πα-

---

1. Ἀρκούμεθα νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα δύο χωρία τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὑπὸ ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν ἔποψιν χαρακτηριστικὰ τῆς δίψης ταύτης: Πράξ. Ἀποστ. 17, 21: «Ἀθηναῖοι δὲ πάντες καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ξένοι εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐκαίρουν ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον» Παύλ., Πρ. Κορινθ. Α', 1,22: «Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν».

2. Ἡ ἰδέα αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῇ διὰ πολλοὺς ὡς κοινὸς τόπος. Προσφέρεται αὕτη οὐχ ἧττον ἀποδεκτὴ παρὰ W. B. Stanford, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 75.

ραπλεύρως των. Ἀλλ' ἡ μουσικὴ ἦτο διὰ τοὺς Ἀρχαίους Ἕλληνας ἡ μᾶλλον συγκινοῦσα ἀπὸ τὰς καλὰς τέχνας καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντιστῇ εἰς τὸν πειρασμὸν νὰ γνωρίσῃ αὐτὴν τὴν νέαν συγκίνησιν ἀπαραμίλλου μελῳδίας. Καὶ ἡ λύσις: ἔπρεπε νὰ βουλλώσῃ τὰ αὐτιὰ τῶν συντρόφων μὲ κερί, ὁ ἴδιος δὲ νὰ δεθῇ στερεῶς εἰς τὸν ἱστόν, ὅμως μὲ τὰ αὐτιὰ ἀβούλλωτα (Ὀδ. Μ 39 κ.ἑξ.).

* * *

Τοιαύτη ἡ προσωπικότης τοῦ ἥρωος, ὅπως ἐξεικονίζεται ἀπὸ τὸν Ὅμηρον εἰς τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς ἰδιοτυπίας της.

Ὁ Ὀδυσσεὺς τώρα καὶ οἱ δεσμοί του μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Οὐδὲν εἰς τὴν Ἰλιάδα δεικνύει ὅτι ὁ Διομήδης ἢ ἄλλος τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων ἦτο κατὰ τὸν ἀγῶνα εἰς τὴν Τροίαν στενός του φίλος. Οὐδὲ μεταξὺ τῶν συντρόφων του εὑρίσκετο οἱοσδήποτε, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Ὀδυσσεὺς ἠδύνατο νὰ ἀνοίξῃ τὴν καρδίαν του καὶ νὰ ὁμιλήσῃ, χωρὶς ἐπιφύλαξιν ἢ ὑποψίαν. Αὐτὸ δὲν συνέβαινε κατ' ἀνάγκην μὲ τοὺς ἄλλους ὁμηρικοὺς ἥρωας. Αἴφνης, ὁ Ἀχιλλεὺς εἶχε τὸν Πάτροκλον, διὰ νὰ εὕρῃ ἀνακούφισιν εἰς δυσκόλους ὥρας.

Βεβαίως, ἡ διανοητικότης τοῦ Ὀδυσσέως ἦτο στάθμης ἀνωτέρας τοῦ κανονικοῦ. Καὶ ἡ φιλία μὲ πρόσωπον τοιούτου διαμετρήματος ἦτο, φυσικῷ τῷ λόγῳ, δύσκολος. Ἡ ὀξύνοιά του καὶ ὁ κοπτερός του λόγος, καλῶς πάντοτε ἐλεγχόμενος, ἐνέπνεον μεγάλως τὸ δέος. Αἱ κυμαινόμεναι καὶ δεκτικαὶ ἀποκλίσεως ἐντεῦθεν ἢ ἐκεῖθεν ροπαὶ τοῦ χαρακτῆρός του ἴσως δὲν ἦσαν καὶ τόσον πρόσφοροι, διὰ νὰ δημιουργήσουν τὴν στερεὰν βάσιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας οἰκοδομεῖται ἡ ἀφοσίωσις.

Ἐξ ἄλλου, ἡ ἐν γένει ἱκανότης του καὶ ἡ ἐπιτυχία του εἰς ὁτιδήποτε ἀνελάμβανεν ἐδημιούργουν εἰς αὐτὸν ἐντύπωσιν αὐταρκείας. Ἀποτέλεσμα: τὸ ψυχικῶς μονῆρες ἀνθρώπου, ὅπως ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ ὁποῖος, ὅσον ἴσως οὐδεὶς ἄλλος, εὔστροφος ὑπῆρξεν καὶ εὐέλικτος εἰς πυκνὴν καὶ ποικίλην μετὰ τῶν ἀνθρώπων κοινωνίαν.

Εἰς τὸ βάθος διάφορα δὲν εἶναι τὰ πράγματα ἐν σχέσει μὲ τὰς γυναῖκας. Εἶναι γνωστὸν ὅτι, κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους, οἱ σύζυγοι ἠδύναντο ἀνοικτὰ νὰ ἔχουν παλλακίδας. Ὁ Ὀδυσσεὺς δὲν ἀναφέρεται ὅτι εἶχεν εἰς τὴν Τροίαν. Εἶναι βεβαίως ἐνταῦθα argumentum ex silentio. Τοιοῦτον ἐπιχείρημα δὲν εἶναι πολὺ ἰσχυρόν, ἀλλὰ πάντως εἶναι ἐπιχείρημα. Πιστὸς σύζυγος ἔμεινεν ὁ πατήρ του Λαέρτης, ὅμως ὄχι δι' ἄλλον λόγον, ἀλλ', ὡς μᾶς λέγει ὁ Ὅμηρος (Ὀδ. Α 433), ἁπλῶς διότι ἀπέφευγε τὴν ὀργὴν τῆς συζύγου του, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι ἦτο τρομερά, καθὸ κόρη τοῦ Αὐτολύκου. Ὁπωσδήποτε, δεχόμενοι τὴν συζυγικὴν πίστιν τοῦ Ὀδυσσέως, πῶς θὰ συμβιβάσωμεν τὴν Κίρκην καὶ τὴν Καλυψὼ μὲ τὴν πίστιν αὐτήν; Δὲν εὑρίσκομεν κακὴν τὴν παρὰ W. B. Stanford (ἔνθ' ἀνωτ., σ. 51) ἀπάντησιν εἰς τὸ

ἐρώτημα ὅτι τόσον ἡ Κίρκη ὅσον καὶ ἡ Καλυψὼ δὲν ἦσαν ἀνθρώπινα πλάσματα, ἀλλ' ἀνῆκον εἰς τὸν κύκλον τῶν ἡμιθέων, διὸ καὶ εἶχον τὴν δύναμιν νὰ ἐπιβάλουν τὴν θέλησίν των εἰς τὸν 'Οδυσσέα νὰ μερίζεται τὴν κλίνην των. 'Η σύζυγός μου ἡ Πηνελόπη, λέγει περίπου ὁ 'Οδυσσεὺς εἰς τὴν Καλυψὼ εἰς κρίσιμον στιγμὴν διὰ τὸν χωρισμόν των, μοῦ εἶναι ἀρκετή. Καὶ αὐτὸ εἶναι περισσότερον ἀπὸ κάθε ἀθανασίαν καὶ νεότητα αἰώνιον, ποὺ σὺ μοῦ προσφέρεις ('Οδ. Ε 215 κ.ἑξ.). "Ερως ἀληθινὸς δὲν ὑπῆρχεν εἰς τοὺς δεσμούς του μὲ τὴν Κίρκην ἢ τὴν Καλυψώ.

Τὸ αὐτὸ mutatis mutandis καὶ μὲ τὴν Ναυσικᾶν. "Ερωτος σκηνὴ δὲν εἶναι ἡ συνάντησις τοῦ 'Οδυσσέως μὲ τὴν βασιλόπαιδα τῶν Φαιάκων. 'Αναζητοῦν τὸν ἔρωτα εἰς τὴν σκηνὴν αὐτὴν ἑρμηνευταὶ τῆς 'Οδυσσείας, ἀλλὰ δὲν τὸν εὑρίσκουν, εἰς μάλιστα, ὁ Woodhouse λυπεῖται διὰ τὴν ἀπουσίαν του[1]. "Ανευ λόγου, ὡς θὰ ἴδωμεν ὀλίγον κατωτέρω.

'Ο 'Οδυσσεὺς ἐξηντλημένος, ἀφοῦ τόσον ἐδεινοπάθησεν εἰς τὴν θάλασσαν ἀπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ Ποσειδῶνος, κοιμᾶται γυμνὸς εἰς τὴν παραλίαν τῆς νήσου τῶν Φαιάκων. Τώρα θὰ ἦτο εἰς κατάστασιν πολὺ ὁμοίαν, μὲ τὴν ἄλλην, ὅτε ναυαγὸς εὑρέθη εἰς τὴν νῆσον τῆς Καλυψοῦς. 'Αλλ' ἡ ψυχολογικὴ διαφορὰ εἶναι βασική. 'Η Καλυψὼ ἦτο ὥριμος καὶ κάτι πολὺ περισσότερον ἀπὸ συνήθης γυναῖκα, ἡ Ναυσικᾶ ἄπειρος νέα κόρη. Πῶς αὐτη θὰ ἀντέδρα, ὅταν θὰ ἔβλεπε πλησίον της ἕνα γυμνὸν ξένον; Αἱ συνοδοί της εἰς τὸ ἀπροσδόκητον θέαμα ἐτράπησαν εἰς φυγήν, ἀλλ' ἐκείνη ἔμεινεν εἰς τὴν θέσιν της καὶ ὁ 'Οδυσσεὺς τῆς ὡμίλησεν. Τὰ λόγια του ἦσαν καλοζυγισμένα καὶ ἁβρά. Τῆς ὡμίλησε πρῶτον μὲ θαυμασμὸν διὰ τὴν ὠμορφιάν της, ποὺ τὴν εὗρισκεν ὅπως τῆς 'Αρτέμιδος, παρθενικὴν καὶ ἀθλητικήν, ὄχι δὲ φιλήδονον μᾶλλον καὶ προκλητικὴν ὅπως τῆς 'Αφροδίτης. Τῆς ἐμακάρισεν ἔπειτα τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα καὶ τοὺς ἀδελφούς, ποὺ θὰ τὴν ἔβλεπον νὰ χορεύῃ — ὁ 'Οδυσσεὺς εἶχε μαντεύσει ὅτι ἡ Ναυσικᾶ ἠγάπα τὸν χορόν, ὅπως σχεδὸν ὅλα τὰ κορίτσια τῆς ἡλικίας της, τότε καὶ σήμερον. Τῆς εἶπεν ἔπειτα διὰ τὸν ἑαυτόν του, τὰ δεινοπαθήματα, ποὺ ἐπέρασε καὶ ὅσα τὸν ἀνέμενον, διὰ νὰ διεγείρῃ εἰς τὴν καρδίαν της τὸν ἔλεον, καὶ τῆς ἐζήτησεν ἕνα κουρέλι, διὰ νὰ σκεπάσῃ τὴν γυμνότητά του, καὶ πληροφορίας διὰ τὸν δρόμον πρὸς τὴν πόλιν. Καὶ ἐτελείωσε μὲ εὐχήν, ποὺ θὰ ἐξήρχετο ἀπὸ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἐπὶ τόσον ἔζη μακρὰν τῆς συζύγου του. Οἱ θεοί, κόρη μου, νὰ σοῦ δώσουν ὅ,τι ἐπιθυμεῖ ἡ καρδιά σου, ἄνδρα καὶ σπίτι. Νὰ σοῦ δώσουν ἀκόμη τὴν χαρὰν καρδιῶν ἡνωμένων, ὅ,τι καλύτερον δύνανται οἱ οὐρανοὶ νὰ παράσχουν εἰς ἕνα ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκά του[2].

---

1. Βλ. W. B. Stanford, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 52 κ. σημ. 18 εἰς κεφ. IV.

2. Οἱ τέσσαρες στίχοι τοῦ ὁμηρικοῦ κειμένου, μαζὶ μὲ τὸν ἑπόμενον ('Οδ. Ζ 181 - 185), ἀθετοῦνται ὑπὸ τοῦ Bérard, ὡς ἀφίνεται νὰ νοηθῇ, ἐπὶ τῇ βάσει παρα-

Ὅ,τι ἀποκρίνεται ἡ Ναυσικᾶ εἶναι ὅ,τι προσδοκᾶται ἀπὸ κόρην μὲ καλὴν ἀνατροφὴν καὶ θάρρος, ποὺ εἶχεν ὅμως μᾶλλον ἐντυπωσιασθῆ εἰς αὐτὴν τὴν ἰδιότυπον περίστασιν. Τοῦ λέγει ὅτι οὔτε κακὸς φαίνεται οὔτε ἄμυαλος, ἀλλὰ διατί ἔχει τόσον ὑποφέρει, ἂν δὲν τοῦ ἤξιζεν ἡ ὀργὴ τῶν θεῶν; Ἀλλὰ ναί. Ὁ Ζεὺς κάποτε δίδει εὐτυχίαν εἰς τοὺς κακοὺς καὶ ἀθλιότητα εἰς τοὺς καλούς. Δὲν ἐπιμένει εἰς τὸ λεπτὸν διὰ τὸν Ὀδυσσέα αὐτὸ σημεῖον ἡ εὐσεβὴς ἀλλὰ καὶ μὲ ἀνθρωπισμὸν κόρη. Καὶ προσθέτει τὴν ὑπόσχεσιν νὰ κάμῃ, ὅπως τῆς ἐζήτησεν. Ἀπὸ τὰ ἀκολουθοῦντα εἰς τὴν σκηνὴν αὐτὴν θὰ προσέξωμεν μόνον τὴν ἐκμυστήρευσιν τῆς Ναυσικᾶς εἰς τὰς συνοδοὺς ὅτι ἐπόθει σύζυγον ὡς τὸν Ὀδυσσέα, ποὺ τώρα εἶχεν ἐξωραΐσει θαυμασίως ἡ Ἀθηνᾶ. Ἐπεκρίθη ἡ ἐκμυστήρευσις αὐτή, ὁ ἀρχαῖος μάλιστα σχολιαστὴς τὴν χαρακτηρίζει ὡς *«ἀκόλαστον»*[1]. Ἐν τούτοις, ἁρμόζει εἰς τὸν αὐθορμητισμὸν κόρης, ὅπως ἡ Ναυσικᾶ, καὶ εἶναι ἐκμυστήρευσις εἰς ἀφωσιωμένα της πρόσωπα. Ἡ Ναυσικᾶ ἔφερεν τὸν Ὀδυσσέα εἰς τὴν πόλιν. Θὰ τὸν ἴδῃ μίαν φορὰν ἀκόμη, τὴν ἑπομένην ἑσπέραν, καθὼς αὐτὸς πηγαίνει εἰς τὸ συμπόσιον τῶν Φαιάκων. Καὶ οἱ δύο ἔχουν ἐμφάνισιν ὡραιοτέραν παρά ποτε. Μὴ μὲ λησμόνει εἰς τὴν πατρίδα σου, τοῦ λέγει εἰς ἀποχαιρετισμόν, σοῦ ἔσωσα τὴν ζωήν. Καὶ ἐκεῖνος τῆς ἀπαντᾷ: Θὰ σὲ λατρεύω ὡς θεὰν κάθε ἡμέραν, κόρη σωτῆρά μου (Ὀδ. Θ 457 κ.ἑξ.). Δὲν γνωρίζομεν, ἂν ἐτήρησεν αὐτὴν τὴν ὑπόσχεσιν ὁ Ὀδυσσεύς. Γνωρίζομεν ὅμως ὅτι μὲ αὐτὴν ἐξέφρασεν ἐκείνην τὴν στιγμὴν εὐγνωμοσύνην καὶ σεβασμόν. Συμπάθειαν, παρατηρεῖ ὁ Lesky, ὑποδηλώνει μᾶλλον ἢ διηγεῖται ὁ ποιητὴς ἀναπτυσσομένην δειλὰ εἰς τὰς δύο σκηνάς, τῆς συναντήσεως καὶ τοῦ ἀποχαιρετισμοῦ[2], ἀλλά, προσθέτομεν ἡμεῖς, συμπάθειαν τῆς Ναυσικᾶς πρὸς τὸν Ὀδυσσέα. Δὲν εἶναι ἀπόβλητος ἡ ἄποψις ὅτι ἔχομεν ἐδῶ ἐπίδρασιν τῶν προομηρικῶν ἀφηγήσεων διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ περιπλανωμένου, εἰς τὰς ὁποίας οὗτος σῴζεται εἰς τὴν θάλασσαν ἀπὸ τὴν κόρην τοῦ βασιλέως, τὴν ὁποίαν νυμφεύεται κατόπιν. Ὁ ποιητὴς εὗρεν ἕλκυστικὸν τὸ θέμα καὶ εἰσάγει ἐνταῦθα τὴν Ναυσικᾶν. Ἀλλ' ἴδέστε, ὁ Ὀδυσσεὺς πρέπει νὰ ἐπιστρέψῃ

τηρήσεων ἄλλων φιλολόγων διὰ δυσχέρειαν ὡς πρὸς τὸ νόημα τῶν δύο τελευταίων λέξεων τοῦ τελευταίου, τοῦ πέμπτου στίχου. Ἡ δυσχέρεια αὕτη δὲν φαίνεται ἀνυπέρβλητος, ἄλλως δὲ τὸ νόημα τοῦ χωρίου ἔχει προσφυῶς. Φοβούμεθα ὅτι ἡ ἀθέτησις εἶναι τολμηρά.

1. Βλ. σχόλ. Ὀδ. Ζ 244 - 245: *«δοκοῦσιν οἱ λόγοι ἀπρεπεῖς παρθένῳ εἶναι καὶ ἀκόλαστοι»*. Οἱ δύο στίχοι ἔχουν ὡς ἑξῆς: *«αἴ γὰρ ἐμοὶ τοιόσδε πόσις κεκλημένος εἴη | ἐνθάδε ναιετάων, καὶ οἱ ἄδοι αὐτόθι μίμνειν»*. Ὁ Bérard ἀθετεῖ τοὺς στίχους, ἀκολουθῶν, ὡς φαίνεται, τὸν Ἀρίσταρχον. Ἀλλ' ὁ ἐπιφανὴς ἀλεξανδρινὸς οὗτος λόγιος διστάζει περὶ τοῦ πρώτου τῶν στίχων τούτων, ὡς μαρτυρεῖ ἡ συνέχεια τοῦ ἀνωτέρω σχολίου.

2. Al. Lesky, Geschichte der griechischen Literatur², Βέρνη καὶ Μόναχον, 1963, σ. 90, μετάφρ. Α. Τσοπανάκη, Θεσσαλονίκη, 1964, σ. 122.

εἰς τὴν Ἰθάκην καὶ ἡ ἀφοσίωσις τῶν δύο συζύγων, Ὀδυσσέως καὶ Πηνελόπης, δὲν πρέπει νὰ φθαρῇ. Ἔτσι, οὔτε γάμος οὔτε ἔρως ἀμοιβαῖος Ναυσικᾶς καὶ Ὀδυσσέως εἶναι νοητὸς εἰς τὴν Ὀδύσσειαν. Ὅμως, αἱ σχετικαὶ σκηναὶ τοῦ ποιήματος εἶναι γοητευτικαί. Ἀπόδειξις: ἐνέπνευσαν εἰς ἔξοχον ἀρχαῖον ποιητήν, τὸν Σοφοκλέα, ἕνα δρᾶμα[1] καὶ εἰς ἰσάξιον τῶν νεωτέρων χρόνων καλλιτέχνην, τὸν Rubens, ἕνα πίνακα[2].

Καὶ διὰ νὰ καταλήγωμεν. Αἱ γυναῖκες, ποὺ ἐγνώρισαν καλὰ τὸν Ὀδυσσέα, δὲν τοῦ δεικνύουν ὑποψίαν καὶ δυσπιστίαν, ὅπως ἐνίοτε οἱ ἄνδρες συναγωνισταί του. Ἐν τούτοις, δὲν εὑρίσκομεν εἰς τὸν ἥρωα ἰδιαιτέραν ἕλξιν πρὸς τὰς γυναῖκας. Ἀντιθέτως, φαίνεται ὅτι ἄλλο περιβάλλον ἠδύνατο νὰ θερμάνῃ πηγαίως, τρόπον τινά, καὶ μονίμως τὴν ψυχήν του.

Καὶ αὐτὸ ἦτο ἡ οἰκογένειά του.

Ἐν πρώτοις, ἡ Πηνελόπη. Εἶναι ἄδικον νὰ συγκρίνωμεν τὴν γυναῖκα, ποὺ εἶχε τὴν ἀγωνίαν τῆς ἀναμονῆς, ἂν μὴ καὶ τὴν ἀπόγνωσιν, δέκα ἐννέα ἐτῶν, τὸ βάρος νεαροῦ καὶ δυσκόλου υἱοῦ, ὡς καὶ ἀνησύχου σπιτικοῦ, μὲ τὴν ἄφροντιν Ναυσικᾶν ἢ τὴν Κίρκην ἢ τὴν Καλυψώ. Ὅτι αὐτὸ τοῦτο ἐμίσει τὴν ζωήν της χωρὶς ἐκεῖνον, τὸν ἀπόντα σύζυγον, ὁ ποιητὴς εὑρίσκει τὴν εὐκαιρίαν πολλάκις νὰ μᾶς τὸ εἴπῃ εἰς τὴν Ὀδύσσειαν. Μόλις δὲ ἐκπλησσόμεθα, ὅτε ἐπιστρέφων ὁ Ὀδυσσεὺς εὑρίσκῃ κλονισμένα τὰ νεῦρά της καὶ σχεδὸν παγωμένην τὴν καρδίαν της. Ὁ ποιητὴς μᾶς προσφέρει δύο κυρίας σκηνὰς τῶν δύο συζύγων. Δὲν θὰ τὰς ἀναλύσωμεν. Θὰ προσέξωμεν μόνον ὀλίγα στοιχεῖά των. Εἰς τὴν πρώτην ὁ Ὀδυσσεὺς εἶναι μετημφιεσμένος εἰς ἐπαίτην καὶ ἡ σύζυγός του δὲν τὸν ἀναγνωρίζει. Ὅτε αὕτη δεικνύει βαθεῖαν συγκίνησιν δι' ὅσα ὁ μετημφιεσμένος Ὀδυσσεὺς λέγει διὰ τὸν ἀγνοούμενον σύζυγόν της, ὁ ἥρως μας ὑποβάλλεται εἰς δοκιμασίαν ἀπὸ τὰς σκληροτέρας του εἰς τὴν Ὀδύσσειαν, διὰ νὰ συγκρατήσῃ τὰ δάκρυά του. Πράγματι, εἶχεν ἀρχίσει νὰ κλαίῃ, ἀλλὰ μὲ ἕνα trick ἠδυνήθη νὰ τὸ ἀποκρύψῃ.

Εἰς τὴν τελικὴν σκηνὴν τῆς ἀναγνωρίσεως ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκπλήσσεται, πόσον σκληρὰ ἔγινεν ἡ ἄλλοτε γυναικεία καρδία της, καὶ ἐκείνη, μόλις βεβαιώνεται τελικῶς μὲ τὸ μυστικὸν τῆς κατασκευῆς τοῦ κρεβατιοῦ των, ὅτι πράγματι ἔχει ἔμπροσθέν της τὸν ποθεινὸν σύζυγον, μὲ ἕνα πήδημα εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀγκάλην του καὶ τὸν φιλεῖ, τὸν ἱκετεύει νὰ μὴ εἶναι θυμωμένος μαζί της διὰ τὴν σκληρότητα, ποὺ μόλις πρωτύτερα τοῦ ἔδειξεν. Προφανῶς, τοῦτο εἶναι νίκη τοῦ ἥρωος, χωρὶς νὰ εἶναι ἧττα τῆς γυναικός, ποὺ ἐδείχθη κάτι περισσότερον ἀπὸ εὐφυὴς καὶ ἀφωσιωμένη σύζυγος.

Μετὰ τὸν σύζυγον ὁ πατήρ. Ἡ ἰδία προσήλωσις πρὸς τὴν ζωὴν καὶ ἐδῶ. Ὅτε ὁ Ὀδυσσεὺς ἔφυγε διὰ τὴν Τροίαν, ὁ Τηλέμαχος ἦτο νήπιον ἀκόμη.

---

1. Βλ. Σοφ. ἀποσπ. 406 - 408 N. Ἡ τραγῳδία αὕτη ἔχει ἀπολεσθῆ.
2. Βλ. H. Hunger, Lex. griech. röm. Myth.[5], Βιέννη, 1958, σ. 245.

Πατὴρ καὶ υἱὸς δὲν εἶχον τίποτε τὸ κοινὸν ἐπὶ τόσα ἔτη εἰς ἐμπειρίαν τῆς ζωῆς. Φυσικά, συναισθάνονται καὶ οἱ δύο ὅτι ἀνήκουν ὁ εἷς εἰς τὸν ἄλλον, ἀλλά, τρόπον τινά, a priori, χωρὶς τὴν ἐκ τῆς ζωῆς ἐπαλήθευσιν. Ἔτσι, ὁ ποιητὴς παριστᾷ τὴν σχέσιν των μᾶλλον εἰς ἐπιφάνειαν καὶ περισσότερον ἐπιφυλακτικήν.

Καὶ τέλος ὁ υἱός. Ὁ Ὀδυσσεὺς εὑρίσκει τὸν πατέρα νὰ ἀροτριᾷ μόνος τὸν ἀγρόν του. Μὲ κάποιαν σκωπτικὴν διάθεσιν τοῦ ὁμιλεῖ, ὡς ποὺ συννεφιάζει τὸ πρόσωπον τοῦ γέρου. Ὁ ἄλλοτε ἥρως εἶναι τώρα ταλαίπωρος ἀγρότης. Ἀντὶ περικεφαλαίας ἔχει εἰς τὴν κεφαλὴν σκοῦφον ἀπὸ δέρμα αἰγὸς διὰ τὸ ψῦχος, κνημῖδες δὲ ἀπὸ δέρμα βοὸς καὶ χειρῖδες τὸν προστατεύουν ἀπὸ τὰ ἀκανθώδη βλαστήματα τοῦ ἀγροῦ. Τὸ ἔνδυμά του εἶναι ρυπαρὸν καὶ γεμᾶτον μπαλώματα. Ὁ Ὀδυσσεὺς βλέπει ὅλα αὐτά, καθὼς ἵσταται μέσα εἰς δένδρα, πατρικὸν δῶρον, ὅτε ἦτο παιδί, καὶ κλαίει. Ὁμιλεῖ καὶ ἀμέσως κατόπιν εὑρίσκεται ἐμπρὸς εἰς τὸν πατέρα του, τὸν ἐναγκαλίζεται, τὸν φιλεῖ καὶ μὲ σπασμένα λόγια ἀποκαλύπτει ποῖος εἶναι. Ὁ πατὴρ κινεῖ εἰς τὴν ἀρχὴν ἀρνητικῶς τὴν κεφαλήν, ταχέως ὅμως πείθεται, ἐναγκαλίζεται καὶ αὐτὸς τὸν υἱόν του καὶ ἕτοιμος νὰ λιποθυμήσῃ πίπτει εἰς τὴν ἀγκάλην του.

Μὲ τὴν μητέρα του, τὴν Ἀντίκλειαν, ὁ Ὀδυσσεὺς θὰ ὁμιλήσῃ κατὰ τὴν κατάβασίν του εἰς τὸν Ἅδην[1]. Εἰς τὸ ἀντίκρυσμα τῆς σκιᾶς της ἀναλύεται εἰς δάκρυα. Ἐκείνη δὲν θὰ ὁμιλήσῃ διὰ τὴν τωρινήν της μοῖραν. Ἀντιθέτως, ἔχει νὰ εἴπῃ πολλὰ διὰ τὴν πάντοτε ἀφωσιωμένην σύζυγόν του, διὰ τὸν εἰς καλὴν ὑγείαν υἱόν του, διὰ τὸν μονήρως καὶ χωρὶς χαρὰν ζῶντα πατέρα του. Τέλος, θὰ εἴπῃ ὅτι ἀπέθανεν ὄχι ἀπὸ ἀσθένειαν, ἀλλ' ἀπὸ μαρασμὸν διὰ τὸν μονάκριβον ξενιτεμένον υἱόν της. Ἐκεῖνος δὲν εὑρίσκει δύναμιν νὰ εἴπῃ μίαν λέξιν, δοκιμάζει μόνον νὰ τείνῃ τὰς χεῖράς του εἰς ἐναγκαλισμόν. Ἀλλ' ἐκείνη εἶναι ἁπλῶς σκιά.

Μετὰ τὴν προσωπικὴν οἰκογένειαν εἶναι εἰς τὸν Ὀδυσσέα ἡ ἄλλη, ἡ μεγαλυτέρα οἰκογένεια, ἡ πατρίς του. Δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ εἴπῃ πολλὰ δι' αὐτὸ ὁ ποιητὴς καὶ ἡμεῖς νὰ ἐπαναλάβωμεν. Καὶ ὅ,τι ἐκφράζει τὴν ἀγάπην τοῦ ἥρωος διὰ τὴν πατρίδα δὲν εἶναι ἡ ἀπόλαυσις τῶν ἀγαθῶν της. Εἶναι ἡ στέρησίς της καὶ ὁ πόθος της. Τὸ *«νόστιμον ἦμαρ»*. Ὁ Ὀδυσσεὺς εἶναι ὁ νοσταλγός. Ἡ νοσταλγία, ἡ πάντοτε εἰς τὴν ψυχήν του δεσπόζουσα, συμ-

---

1. Κατάβασις εἰς τὸν Ἅδην ζῶντος ἥρωος ἦτο εὐλόγως ἐκπληκτικὸν περιστατικὸν διὰ τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν κόσμον, ἀλλ' ὄχι μοναδικόν. Καὶ ἄλλοι ἥρωες, ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Θησεὺς καὶ ὁ Ὀρφεύς, εἶχον ἐπίσης καταβῆ εἰς τὸν Ἅδην, ἀλλ', ὡς παρατηρεῖται παρὰ G. Highet (The Classical Tradition, 1949, ἀνατύπ. 1959, σ. 511), οὐδὲν μέγα ποίημα περὶ τῶν περιπετειῶν τῶν ἡρώων τούτων ἔσχε μέχρις ἡμῶν ἐπιβίωσιν.

βολίζεται εἰς τὴν Ὀδύσσειαν εἰς τὸν καπνὸν τὸν ἀναθρῴσκοντα ἀπὸ τὴν πατρικὴν γῆν, εἰς εἰκόνα τὴν ὁποίαν τόσοι ἀπὸ τοῦ Ὀβιδίου μέχρι τοῦ du Bellay καὶ τοῦ Tennyson ἔτι ἐδανείσθησαν κατόπιν καὶ ἡ ὁποία τόσον ὁμιλεῖ πάντοτε εἰς τὴν λαϊκὴν ψυχήν. Ἡ νοσταλγία τοῦ Ὀδυσσέως εὗρε πάντοτε ἀνταπόκρισιν εἰς τὴν λαϊκὴν ποίησιν, πολλοὺς δὲ καὶ πολυειδεῖς μιμητὰς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου ἐπὶ μακροὺς ἔκτοτε αἰῶνας, εἰς τὸν Ὀβίδιον, τοὺς Στωϊκοὺς φιλοσόφους, Ἕλληνας καὶ ξένους λογοτέχνας τῶν νεωτέρων χρόνων, ὅπως εἶναι ὁ Heine, ὁ Φώσκολος καὶ ὁ Σεφέρης. Ἀλλ' ἀπὸ τὴν μίμησιν ὑπέφερεν ἡ γνησιότης. Καὶ φοβούμεθα ὅτι ἡ νοσταλγία τοῦ Ὀδυσσέως, ὅπως τὴν ἔχομεν εἰς τὴν Ὀδύσσειαν, εἶναι ἡ περισσότερον ζωντανὴ καὶ συγκινοῦσα. Τοῦτο ἐπιμαρτυρεῖται καὶ ὀλίγον, ἂν προσέξωμεν ἀντιπροσωπευτικὰ παραδείγματα. Ὁ Ὀβίδιος, ἐξόριστος εἰς ἄξενον τόπον, ἔχει τὴν νοσταλγίαν διὰ τὴν κοσμοκράτειραν Ρώμην, ὅπου θὰ ἀναλάβῃ λαμπρὰν σταδιοδρομίαν. Οἱ Στωϊκοὶ καὶ Πατέρες τῆς ἐκκλησίας ἑρμηνεύουν ἀλληγορικῶς τὰ πράγματα τοποθετοῦντες τὴν νοσταλγίαν πρὸς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὁ Σεφέρης ἐπροχώρησε μακρύτερα ἀπὸ τὴν καταναγκαστικὴν διαμονὴν ἢ τὴν ἐξορίαν καὶ εἶδε τὸ ὅλον τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ὡς Ὀδύσσειαν ἐν μέσῳ κινδύνων καὶ πικρᾶς ἢ καὶ ἀπέλπιδος μονώσεως. Θὰ δεχθῶμεν κατ' οὐσίαν ὅτι πλησιέστερον εἰς τὸ πνεῦμα τῆς Ὀδυσσείας εἶναι ὁ du Bellay, ἕνας ἐξόριστος, ποὺ ἐδοκίμασεν εἰς τὴν Ρώμην κάθε λαμπρότητα τοῦ κόσμου τούτου καὶ δοκιμάζει τώρα τὴν νοσταλγίαν διὰ τὴν ταπεινὴν γενέτειραν[1]. Καὶ ὁ Ὀδυσσεύς, γευθεὶς εἰς τὰ ξένα ἐπὶ μακρὰ ἔτη ὅ,τι γλυκύτερον εἶχεν ἡ παραμυθένια νῆσος τῆς ὡραίας Καλυψοῦς, νοσταλγεῖ τώρα τὴν βραχώδη Ἰθάκην. Βαθύτερον πρέπει νὰ εἶναι ἡ σκέψις ὅτι ἐνδέχεται μωρὰ νὰ εἶναι ἡ ἐκλογή. Ἀλλ' ἡ στοργὴ ἀξίζει περισσότερον ἀπὸ τὴν τρυφὴν καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς ἔχει συνείδησιν, *πολύμητις* καὶ πολύπειρος ὡς εἶναι, ὅτι κανεὶς κουράζεται ἀπὸ τὰ ἐπίμοχθα ἔργα τοῦ ἥρωος ἢ τὰ λαμπρὰ ἀγαθά, ποὺ τὸν περιβάλλουν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τοῦ ἀνήκουν, διὸ καὶ νοσταλγεῖ τὸ μικρὸν βασίλειόν του.

Νοσταλγία, ὅπως αὐτὴ τοῦ Ὀδυσσέως, δὲν εἶναι νοητὴ χωρὶς ἀντιστοίχους περιπετείας εἰς τὰ ξένα, χωρὶς τὴν ἰσάμιλλον περιπλάνησιν. Ὁ Ὀδυσσεὺς νοσταλγὸς εἶναι ταξιδευτής. Πολυβασανισμένος ταξιδευτὴς τῶν θαλασσῶν, ἀμετανόητος νοσταλγός. Τὸ ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ὑλικὸν εἶναι κοινόν. Ὅπως καὶ ἄλλοι καὶ ὁ Bowra ἀφίνει νὰ νοηθῇ[2], τὸ θέμα τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ πολυπλανωμένου εἰς τὴν πατρίδα του παγκόσμιον εἶναι καὶ πανάρχαιον. Παραμύθια ναυτικῶν ἦσαν, ὅπως φαίνεται, ἄφθονα καὶ διαδεδομένα ἤδη κατὰ τὴν Β' χιλιετηρίδα π.Χ. μὲ τὴν θαλασσοκρατορίαν τῆς

1. Διεξοδικώτερον περὶ τούτων ὁ W.B. Stanford, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 175 κ.ἑξ.
2. Βλ. Wace-Stubbings, A Companion to Homer, ἰδ. σ. 53.

Κρήτης[1]. Μεταξύ τούτων εἶναι παλαιοαιγυπτιακὸν παραμύθι, καταγραφὲν περὶ τὸ 2000 π.Χ., μὲ θέμα τὸν ναυαγόν, ποὺ ἀπομένει μόνος καὶ φθάνει ἐπὶ τέλους σῶος ἐπάνω εἰς ἕνα ξύλον εἰς νῆσον μεστὴν πραγμάτων θαυμασίων. Συχνά, παραμύθια αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἀποτελοῦν κύκλους μὲ ἕνα πρόσωπον ὡς κεντρικὴν μορφήν. Τὴν μορφὴν αὐτὴν ἐνσαρκώνει εἰς τοὺς Ἀρχαίους Ἕλληνας ὁ Ὀδυσσεύς. Καὶ ἀπὸ ἐδῶ ἀρχίζει τὸ δημιουργικὸν ἔργον τοῦ ποιητοῦ. Τὰ δύο ἀνωτέρω στοιχεῖα, τὰς περιπετείας εἰς τὰς θαλάσσας καὶ τὸν νόστον, φέρει εἰς συγκερασμὸν ὁ ποιητὴς μὲ ἕνα τρίτον, τὸν τρωϊκὸν θρῦλον, καθὼς ὁ Ὀδυσσεὺς εἶναι ἥρως ἰδιότυπος ἀλλὰ πάντοτε ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Ἂς ἀποτολμήσωμεν τὴν γνώμην ὅτι αὐτὸ τὸ τρίτον στοιχεῖον ὁδηγεῖ εἰς ἀποκορύφωσιν τὴν κεντρικὴν μορφὴν καὶ τὴν κάμνει ἰδιάζουσαν εἰς τὴν παγκόσμιον λογοτεχνίαν, ὅπως καὶ τὸ ἔπος της, τὴν Ὀδύσσειαν.

Εἶναι βεβαίως μάταιον νὰ ἐπιχειροῦμεν γεωγραφικὸν ἐντοπισμὸν τῶν περιπλανήσεων τοῦ Ὀδυσσέως εἰς τὰς θαλάσσας, εἰς τὴν χώραν τῶν Λαιστρυγόνων, τῶν Λωτοφάγων, τὴν νῆσον τοῦ Αἰόλου κλπ. Ὁ Ἡσίοδος τὰς ἐνετόπιζεν εἰς τὸν σικελικὸν-ἰταλικὸν χῶρον. Οἱ Ἀλεξανδρινοὶ τὰς ἐξέτεινον εἰς τὴν Μεσόγειον ἢ καὶ εὐρύτερα ἀκόμη ἔξω εἰς τὸν Ὠκεανόν. Τοιαῦται προσπάθειαι δὲν ἔλειψαν καὶ εἰς τοὺς χρόνους μας. Ὅμως, ὁ εἰρωνικός, ὡς λέγει ὁ Lesky, λόγος τοῦ παλαιοῦ Ἐρατοσθένους ὅτι τότε μόνον θὰ ἐπιτύχωμεν αὐτὸν τὸν ἐντοπισμόν, ὅταν εὕρωμεν τὸν τεχνίτην, ποὺ ἔρραψε τὸν ἀσκὸν τοῦ Αἰόλου[2], φαίνεται ὅτι ἔχει τὴν θέσιν του. Ὁ Ὅμηρος δὲν ἐσκέφθη κανένα ἐντοπισμὸν καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ σκεφθῇ. Ἡ δίψα τῆς γνώσεως, τὸ ἰδιότυπον μέγα πάθος τοῦ Ὀδυσσέως, ποὺ ἐσπουδάσαμεν δι' ὀλίγων προηγουμένως, ἐγκλιματίζεται ὄχι εἰς χῶρον γνωστόν, ἀλλ' εἰς τὸν κόσμον τοῦ ἀγνώστου, τοῦ ἀνεξερευνήτου, τὸν περιβαλλόμενον μάλιστα ἀπὸ τὴν ἀχλὺν τοῦ θρύλου. Ὁ χῶρος ὅμως αὐτὸς τῶν περιπετειῶν εἶναι θάλασσα. Τοῦτο ἐπίσης ἐγκλιματίζεται ἀπολύτως εἰς τὴν φύσιν τοῦ Ἕλληνος. Ἀνέκαθεν, ἤδη ἀπὸ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους μέχρι σήμερον, σχεδὸν κατὰ κανόνα, ὁ Ἕλλην ὁρμᾷ πρὸς τὴν θάλασσαν. Ὄχι αἱ χερσαῖαι ἐκτάσεις, ἀλλ' ἡ θάλασσα μὲ τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια εἶναι τὸ ἐπίκεντρον εἰς τὴν φαντασίαν καὶ τὴν δρᾶσίν του. Κατ' ἐξοχὴν δὲ ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος τοῦ Ἕλληνος εἶναι ὁ Ὀδυσσεύς, ὅπως ἐξεικονίζεται εἰς τὴν Ὀδύσσειαν, ὄχι αἰχμάλωτος φαντασιώσεων, ὑπερφίαλος ἢ ἀσύδοτος ἄνθρωπος, ἀλλὰ προσ-

---

1. Βλ. A. Lesky, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 59, μετάφρ. Ἀ. Τσοπανάκη, σ. 79.

2. A. Lesky, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 60, μετάφρ. Ἀ. Τσοπανάκη, σ. 81. Ἡ σχετικὴ εἴδησις ἐκ τοῦ Στράβωνος (Α', 24): *«οὐκ ἐπαινεῖ δὲ* (sc. *Πολύβιος*) *οὐδὲ τὴν τοιαύτην τοῦ Ἐρατοσθένους ἀπόφασιν, διότι φησὶ τότ' ἂν εὑρεῖν τινα, ποῦ Ὀδυσσεὺς πεπλάνηται, ὅταν εὕρῃ τὸν σκυτέα τὸν συρράψαντα τὸν τῶν ἀνέμων ἀσκόν»*.

ωπικότης μὲ ἔντονον πάντοτε τὴν διανοητικότητα καὶ ἰσχυρὰν ἑτοιμότητα δράσεως, θεοσεβής, μὲ σιδηρᾶν καρτερικότητα καὶ οὐχ ἧττον νοσταλγὸς διὰ τὸ σπίτι καὶ τὴν πατρίδα. Ἔτσι περίπου ἠθέλησε, τρόπον τινά, νὰ γίνῃ κάποτε εἰς τὴν ζωὴν ἕνας μέγας ὁμότεχνός του, ποὺ τὸν ἀπήλαυσεν εἰς τὸ ὁμηρικὸν πρωτότυπον, ὁ Goethe ἠθέλησε, τρόπον τινά, νὰ γίνῃ εἰς τὴν ζωήν του 'Οδυσσεύς[1]. Τόσον ἠγάπησε τὸν ὁμηρικὸν ἥρωα.

Θὰ κατακλείσωμεν τὴν εἰκόνα μὲ ὀλίγας λέξεις διὰ τὴν κοινωνικότητα τοῦ 'Οδυσσέως καὶ τὴν πολιτικότητά του. Ἄλλο εἶναι τὸ ἄτομον καὶ ἄλλο εἶναι τὸ μέλος κοινότητος ἀνθρώπων, συνδεομένων διὰ δεσμῶν ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων εἰς τὸν κόσμον, τοιοῦτοι δὲ εἶναι, ἐκτὸς τῶν οἰκογενειακῶν καὶ τῶν φυλετικῶν, ἡ ἐν ὅπλοις συναδέλφωσις καὶ ἡ κοινὴ τύχη. Μολονότι ὁ θεσμὸς τῆς πόλεως-κράτους δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀναπτυχθῆ μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, ὁ 'Οδυσσεὺς εἶχε προχωρημένην ἀντίληψιν αὐτῶν τῶν δεσμῶν καὶ συναίσθησιν τοῦ χρέους του ἔναντι τῆς κοινότητος. Μάλιστα προχωρεῖ εἰς πράξεις, τὰς ὁποίας ἀνεμένομεν ὅτι θὰ ἀπέφευγεν. Τοιαῦται πράξεις δὲν ἔχουν τὸ ἀναμενόμενον στερεὸν ἠθικῶς κάλυμμα καὶ κάποτε μᾶς φαίνονται αἰνιγματικαί, ἔτσι ὡς νὰ εἶχεν ὁ 'Οδυσσεὺς alter ego, διπλῆν προσωπικότητα. Συνήθως ὅμως αἱ πράξεις αὐταί, ἐνῷ ἐκθέτουν τὸν 'Οδυσσέα, ὑπηρετοῦν τὴν κοινότητα, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει. Καὶ ἀντὶ νὰ προσφεύγωμεν εἰς εὐκόλους ἐπικρίσεις, κατὰ τὰς ἐπιταγὰς τοῦ ἀνεγκλίτου ἠθικοῦ κανόνος, δυνάμεθα, ἂν προσέξωμεν, νὰ ἴδωμεν εἰς τὸ βάθος μορφὴν αὐταπαρνησίας ἐκ τῶν ἀρίστων. Ἡ αὐταπαρνησία αὕτη γίνεται ὄχι δι' ἄλλα, ταῦτα ἢ ἐκεῖνα, τὰ ἄτομα, ἀλλ' εἰς ὄφελος τοῦ συνόλου, δὲν ἔχει ἰδιοτελῆ κίνητρα, ἀπεναντίας δ' ἐνδέχεται νὰ σημαίνῃ θυσίαν ἀγαθῶν ὄχι ὑλικῶν, ἀλλ' ἠθικῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ καλὸν ὄνομα. Αἱ περιπτώσεις ἀφθονοῦν παρ' Ὁμήρῳ. Ἀναφερόμεθα μόνον εἰς μίαν, τὴν πλέον ἴσως χαρακτηριστικήν. Ὁ 'Οδυσσεύς, κατελθὼν εἰς τὸν Ἅδην, δακρύει μέν, ὡς εἴπομεν προηγουμένως, μόλις βλέπει τὴν σκιὰν τῆς μητρός του, τὴν ὁποίαν ἕως τότε ἐνόμιζε ζῶσαν, δὲν ἐπιτρέπει ὅμως εἰς αὐτὴν νὰ πλησιάσῃ καὶ πίῃ αἷμα, πρὶν ἢ σύτος ὁμιλήσῃ μὲ τὸν Τειρεσίαν. Δεσμοὶ ἀμοιβαίας τρυφερότητος ἑνώνουν τὸν 'Οδυσσέα καὶ τὴν μητέρα του. Ἀλλ' ἡ σύνεσις πρέπει νὰ ὑπερισχύσῃ τῆς συγκινήσεως καὶ τὸ κοινὸν συμφέρον πρέπει νὰ λάβῃ προτεραιότητα ἔναντι τῶν προσωπικῶν αἰσθημάτων. Ὁ 'Οδυσσεὺς γνωρίζει ὅτι ἡ σωτηρία τῶν συντρόφων του καὶ ἡ ἰδική του ἐξαρτῶνται ἀπὸ ὅσα θὰ

---

1. Περὶ τῆς ἐκ τοῦ 'Οδυσσέως ἐπὶ τὸν Goethe ἐπιδράσεως βλ. γενικώτερον H. Trevelyan, Goethe and the Greeks, Cambridge, 1941, σ. 64 κ.ἑξ. κ. 104 κ.ἑξ. ὡς καὶ E. M. Butler, The Tyranny of Greece over Germany, Cambridge, 1935, σ. 94 κ.ἑξ., εἰδικώτερον δὲ ὡς πρὸς τὰ ἀνωτέρω βλ. W. B Stanford, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 190 κ. σημ. 16 τοῦ κεφ. XIV, ὅπου καὶ ἄλλαι σχετικαὶ βιβλιογραφικαὶ εἰδήσεις.

προφητεύσῃ ὁ Τειρεσίας. Διὸ καὶ ἀναβάλλει κάθε συνομιλίαν μὲ τὴν μητέρα του, μέχρις ὅτου ἐπιτευχθῇ ὁ κύριος σκοπός του, ἕως ὅτου ὑπηρετηθῇ τὸ κοινὸν καλόν[1].

* * *

Ἔργον ἡμῶν δὲν ἦτο νὰ δείξωμεν τί σημαίνει κατ' οὐσίαν ὁ Ὀδυσσεὺς διὰ τὸν κόσμον. Δι' αὐτὸ ἀρκούμεθα νὰ εἴπωμεν μόνον ὅτι καὶ ἁπλοῦν βλέμμα εἰς τὴν νεωτάτην, ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν, περὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς μυθολογίας ἐργασίαν τοῦ Hunger ἂν ρίψῃ κανείς, εὑρίσκει ὅτι ἀναγράφονται ἐκεῖ ἐν τέλει τοῦ ἄρθρου Ὀδυσσεὺς εἰς δεκάδας οἱ ζωγραφικοὶ πίνακες, εἰς δεκάδας τὰ δράματα καὶ τὰ μελοδράματα, ὁμοίως καὶ τὰ μυθιστορήματα. Τὰ ἔργα αὐτὰ ἀνήκουν σχεδὸν ὅλα εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους, ἀλλ' ἔχουν ἔμπνευσιν ἀπὸ τὸν Ὀδυσσέα, κατ' ἐξοχὴν τὸν ὁμηρικόν, καὶ ὑπογράφονται ἀπὸ γνώριμα διεθνῶς ὀνόματα. Ὅ,τι ἀνωτέρω ἀπὸ τὴν λ. *Ὀδύσσειαν* εἴδομεν ὡς ἔνδειξιν, εὑρίσκομεν ἐνταῦθα ἐκ τῶν πραγμάτων ὡς γεγονὸς διὰ τὸν Ὀδυσσέα καὶ τὸν κόσμον ἕως εἰς τὰς ἡμέρας μας.

Ἔργον ἡμῶν ἦτο νὰ δείξωμεν τί σημαίνει ὁ Ὀδυσσεὺς διὰ τοὺς Κεφαλλῆνας.

Τώρα, ποὺ φθάνομεν εἰς τὸ τέλος, ἠμποροῦμεν ἐπ' ὀλίγον νὰ στρέψωμεν τὸ βλέμμα πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ νὰ ἐπισκοπήσωμεν τὸν διανυθέντα δρόμον.

Εἴδομεν, σχεδὸν εἰς τὴν ἀρχὴν ὅτι ὁ Stanford ἐδέχθη τὸν Ὀδυσσέα ὡς ἕνα ἐκ τῶν κατ' ἐξοχὴν δημιουργούντων τὸν τύπον τοῦ Ἕλληνος Ἑλλήνων. Συνεφωνήσαμεν ἐκεῖ πρὸς τὸν διαπρεπῆ ξένον. Ἀλλ' ἡμεῖς οἱ ἐντόπιοι, ζῶντες ἐντόνως τὴν παράδοσιν καὶ τὰ πράγματα, τόσον τὰ παλαιὰ ὅσον καὶ τὰ νέα, εὑρίσκομεν ὅτι ἔχομεν προχωρήσει περισσότερον, εὑρίσκομεν ὅλοι μας, ὁ καθένας διὰ τὸν ἑαυτόν του, ὅτι ἔχομεν ἀνακαλύψει ἕνα

---

1. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι αἱ περιπτώσεις αὐταπαρνησίας, ὡς ἡ ἀνωτέρω, τοῦ Ὀδυσσέως εὑρίσκονται συχνότεραι εἰς τὴν μεθ' Ὅμηρον γραμματείαν, παρὰ τὴν τάσιν νὰ ἀμαυρωθῇ ἡ προσωπικότης τοῦ ἥρωος. Ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἔριν Αἴαντος - Ὀδυσσέως διὰ τὰ ὅπλα τοῦ Ἀχιλλέως ὁ σοφιστὴς Ἀντισθένης ἀφιερώνει δύο λόγους, ἕνα δι' ἑκάτερον τῶν ἡρώων, ὁ Ὀδυσσεὺς δὲ προβάλλεται ἕτοιμος νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ κοινὸν ἀγαθὸν μὲ ἄλλα καὶ μὲ τὴν πίστιν ὅτι ὁ ἀγαθὸς οὐδὲν ἀληθῶς κακὸν δύναται νὰ πάθῃ. Εἰς τὸν Φιλοκτήτην τοῦ Σοφοκλέους ὁ Ὀδυσσεὺς προσφέρεται ὡς τὸ χείριστον παράδειγμα τοῦ κατὰ τὸν Ε' αἰ. π.Χ. σοφιστικοῦ πνεύματος, ὅτε οὗτος ἐπιχειρεῖ νὰ διαφθείρῃ ἁγνὸν ἔφηβον, τὸν Νεοπτόλεμον, ὑποβάλλων ἐντέχνως εἰς αὐτὸν τὴν ἰδέαν νὰ ἐξαπατήσῃ τὸν ἐν ἀθλίᾳ μονώσει Φιλοκτήτην καὶ νὰ τοῦ ὑφαρπάσῃ, τρόπον τινά, ὅ,τι τοῦ ἀπέμενε πολύτιμον, τὸ τόξον του. Ὅμως, τὸ τόξον αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητον εἰς τοὺς Ἕλληνας, διὰ νὰ καταλάβουν τὴν Τροίαν. Καὶ ἐδῶ ὁ Ὀδυσσεὺς παριστᾶται δρῶν pro bono publico, διὰ τὸ κοινὸν ἀγαθόν. Ἡ μεθ' Ὅμηρον συχνότης τοιούτων περιπτώσεων δὲν εἶναι, ὡς νομίζομεν, ἄσχετος πρὸς τὸ ἰσχυρῶς ἀναπτυχθὲν διὰ τῆς πόλεως - κράτους τότε πνεῦμα τῆς κοινότητος.

κομμάτι ἀπὸ τὸ εἶναί μας μέσα εἰς τὸν ὁμηρικὸν Ὀδυσσέα. Ἔτσι, φθάνομεν εἰς συμπέρασμα, τὸ ὁποῖον στηρίζει ἡ κρίσις ἀλλὰ καὶ ἡ ἐνόρασίς μας. Καὶ τὸ συμπέρασμα αὐτὸ εἶναι: ὁ Ὀδυσσεὺς ἐκπροσωπεῖ κατ' ἐξοχὴν τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων κατ' ἐξοχὴν ἐπίσης ἐκπροσωπεῖ τοὺς Κεφαλλῆνας.

ΘΗΣΕΥΣ ΣΤ. ΤΖΑΝΝΕΤΑΤΟΣ